چاوپێکەوتنی گۆڤاری هانا لەگەڵ شاعیر و نووسەر عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ)

سازدانی: سلێمان قاسمیانی(کاکە)

سلێمان قاسمیانی: مەشخەڵ کێیە و چۆن لە مەیدانی ئەدەبدا خۆی پێناسە دەکا؟

عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ): لە پایزی ساڵی ١٩٦٣ لەباشووری کوردستان و لە میانی ئەو کارەساتەی کە بە (حەرەس قەومی) ناسراوە، خانەوادەیەکی کرێکاری کۆمپانیای نەوتی کەرکووک، بە ڕزگاربوون لە هێرشی چەکدارانەی بزووتنەوەی ناسیونال – شۆڤینی حەرەس قەومی (بەعسییەکان یەکەمین سەرککۆماری ئەوسای عەراق عەبدولکەریم قاسم دەکوژن و بەسەرۆکایەتی عەبدولسەلام عارف دەسەڵات دەگرنە دەست، هێزێک لەعەرەبەکانی ناوەڕاست و باشووری عیراق بەناوی"حەرەس قەومی" پێکدەهێنن و پەلاماری خەڵکی بەدیفاعی کوردستان دەدەن)، لە گەڕەکی حاشیەنشینی ڕەحیماوە ماڵوحاڵە جێدەهێڵن و هەڵدێن بەرەو ناوچەی شوان لە باکووری ڕۆژهەڵاتی شاری کەرکووک. ئافرەتەکە لە ئان و ساتی منداڵبووندا دەبێ کاتێ ماڵ جێدەهێڵن. ئیتر بەدەر لە ویست و خواستی ئەو خانەوادەیە،منداڵێک لە ئاوارەیی لەو دەشت و دەرەی شاری کەرکووک و بەتایبەتیش لەنزیک گوندی ساتی لەدایکبوو و ناویان نا (شاخەوان) وەک هێمایەک بۆ لەدایکبوونی ئەو کۆرپەڵەیە لەناو ئەو شاخ و داخە.

دواتر هەر لەگوندی ساتی مەلای مزگەوتی ئەو کات، داوا لە باوکی ئەو کۆرپەیە دەکات ناوەکەی بگۆڕێت بۆ (عەبدوڵا) بۆ ئەوەی لە داهاتوودا کوڕێکی باش و گوێڕایەڵی لێدەربچێت. باوکیش دەمی مەلاکە ڕادەگرێت و قسەی ناشکێنێت و شاخەوان دەگۆڕێ بۆ عەبدوڵا و ئیتر لەو ساتەوە قەدەری ئەو منداڵە بە عەبدوڵاوە دەست پێدەکات. ئەم عەبدوڵایە لەو خێزانە گەورە و هەژارە گەورە دەبێت و بەردەوام کۆمەڵێ پرسیار مێشکی جێنجاڵ دەکەن لە چەشنی "بۆچی هەژارین؟ بۆچی باوکم خانووی گەورە و جوانی نییە؟ بۆچی باوکم و دایکم خوێندەوارییان نییە؟ …تاد" ئیتر بیرکردنەوە لەوەی چۆن دەگۆڕین بەرەو بەختەوەری دەبێتە بەشێکی دانەبڕاو لەژیانی ئەم عەبدوڵایە.

لێرەوە لەگەڵ هەراشبوون و گەورە بوون، مەسەلەی ئەو بەختەوەرییە تەختەر دەبێتەوە و تا وای لێدەت هەموو ژیانی خۆی لە ڕێگەی جیاجیاوە بە تەرخان دەکات. یەکێک لەو ڕێگایانە نووسینە. بەچیرۆک دەست پێدەکات و دەگاتە شیعر و جارجاریش شانۆنامە.من (عەبدوڵا) لەنێو ژینگەیەکی کۆمەڵایەتی سیاسیی ناتەندروست و پڕ لە هەیەجان هاتوومەتە دونیاوە. دوا منداڵی خێزانێکی کرێکاریی پانزە نەفەری کە لە خانوویەکی بچووکی قەراغ شاری کەرکووک لەنگەری گرتبوو، گەورە دەبم و گوێ و هەستم بە سیاسەت و ناڕەزایی سەبارەت بە ژیانی بەشمەینەتی و فەلاکەتبار دەکرێتەوە.

بەهۆی هەژاری خانەوادەکەمەوە لە منداڵییەوە حەز و خولیاکانم دەبنە بڵقی سەرئاو و لەبری ژیانێکی ئاسایی منداڵانە دەبم بە منداڵێکی کرێکار. باوکم کرێکاری کۆمپانیای نەوتی کەرکووک بوو. هەموو ژیانی گەنجی خۆی لەو کۆمپانیایە توانەوە لە پێناو بەخێوکردنی ئێمە. ئەو مانگانەیەی وەریدەگرت بەشی ژیانێکی مەمرە و مەژی نەدەکرد.
بۆیە هەر لە یەکەمین ڕۆژەکانی مانگەوە بە قەرز لە سەوزوفرۆش و کوتاڵفرۆش و گۆشتفرۆش و دوکانەکانی نێو بازاڕەی گەڕەکی ڕەحیماوە پێداویستییەکانی دەهێنا و سەری مانگ کە مانگانەکەی وەردەگرت، قەرزەکانی پێ دەدایەوە و ئیتر بەو جۆرە ساڵ دەگوزەرا و تامەزرۆییشمان بۆ ژیانێکی خۆشتر و حەساوەتر دەچووە سەر. لە ماڵی باوکم هەمیشە باسی سیاسەت بوو. سیاسەتی کوردایەتی. باوکم تابەوەی کوردپەروەر بوو.بەپێچەوانەی جێ و شوێنی کە لە گرنگترین شادەماری ئابووری وڵاتی عێراق کاری دەکرد، هەڵگری بیروباوەڕی کوردایەتی بوو. باوکم دژی ڕژێمە یەک لەدوای یەکەکانی عێراق بوو بەتایبەتی ڕژێمی سەدام.باوکم گەلێ شێوازی خەباتکردنی تاقی کردبۆوە و لەڕێکخراوی نهێنی ناو شار کە سەر بە پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق بوو گیرسابۆوە.

سلێمان قاسمیانی: زۆرێک لە نووسەران و شاعیران، هەر لە منالییەوە بە هۆی دایک و باوک یان کەسێکی نزیکیان لە کتێب و ئەدەب و هونەر نزیک بوون و بەو جۆرە بناغەی هەستی ئەدەبی و هونەرییان داڕژاوە. ئایا ئەمە لە گەڵ ژیانی تۆش یەک دەگرێتەوە؟

i. عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) : نەخێر لگەڵ ژیانی مندا یەک ناگرێتەوە چونکە جیهانی منداڵیم، جیهانێکی ئاسایی و نۆرماڵ نەبووە. دونیای منداڵیم ئەتوانم بڵێم دونیای ترس و بەرەنگاری بوو. لەمنداڵییەوە ترس و بەرەنگاری لەگەڵمدا گەورە بوون. هەر ئەم

ترس و دڵەخۆ سایکۆلۆژییانەش بوون دواجار فێری موغامەرە و سەرکێشیان کردم کە بەرەنگاری هەوێنی ئەو سەرکێشیانە بوون.
ئەتمۆسفێری ماڵی ئێمە ئەتمۆسفێرێکی سیاسیانە بوو. هەر کە چاوم کردەوە باوکم بینی بەدیار شەوە ڕادیۆیەکەوە گوێی دەگرت لە مەنتیکارلۆ و ئیسرائیل و لەندەن. باوکم گەرچی زمانی عەرەبییەکەی زۆر باش نەبوو بەڵام هەستە کوردایەتییەکەی هێندە پتەو و بەهێز بوو کە ئێمەی پێ گەش کردبوو.
ii. من بە پێچەوانەی زۆرێک لە نووسەران کە کەشوهەوای ماڵەوەیان ئەدەبیی بووە یان کتێبخانەیەکی بچکۆلەیان هەبووە یان کەسێکی نزیکیان کتێبی بە هەناوە و خوێندوێتەوە، کەشوهەوای ماڵی ئێمە زۆر دوور بوو لە ئەدەب و تەژی بوو لە سیاسەت. لەبەرەشەوە من بۆ ئەوەی بتوانم وەڵامی پرسیارەکانی خۆمم دەست بکەوێت ناچار بووم دەست بە خوێندنەوە بکەم. دەیەی حەفتاکان بۆ من دەیەی ئاشنابوون بوو لەگەڵ کتێب. هەرچەندە هەژاریی خانەوادەکەم ڕێگر بوو لە بەردەم کڕینی کتێب، بەڵام بەو گەنجییە شانم دابووە بەر کرێکاری. کە هەم دەمتوانی یارمەتی خانەوادەکەم بدەم و هەمیش گیرفانی خۆم بەتاڵ نەبوو و دەمتوانی چ کتێبێکم پێخۆش بێت، بیکڕم. پاشان لەڕێگەی کتێب و خوێندنەوەوە بەرەو نووسین هەنگاوم نا. دەستم کرد بە چیرۆک نووسین و پاشان بەرەو شیعر وەرچەرخام. تا ئەم ساتەش کە وەڵامی ئەم پرسیارانەی ئێوە دەدەمەوە من شیعر و ڕەخنە و شانۆنامە دەنووسم.

سلێمان قاسمیانی: یەکەم شیعرت کەی هاتە دونیا؟ چۆن بوو ڕووت کردە شیعر بە دەربڕینی شیعر؟

عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ): ڕاستی بیرم نایەت کەی یەکەم شیعرم نووسیوە، چونکە ئاسان نییە بزانم و بیرم بێت ئەو شیعرە سەرەتاییانەی کە نووسیومن بتوانم بە یەکەمین شیعری خۆمیان دابنێم. من زۆر گەنج بووم کە دەستم کرد بە خوێندنەوە و نووسین.لەسەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو و بەتایبەتیش لەساڵی ١٩٨١ کە دەستم دایە شیعرنووسین ئەتوانم بەم شێوەیە خۆم بخوێنمەوە. یەک: ئەوسا من شاعیر نەبووم و لەشیعریش نەگەیشتبووم. دوو: وەک هەرزەکارێک حەزم لەناو و ناوبانگ بوو. سێ: حەزم ئەکرد بەشیعر بیروباوەڕی کوردایەتی خۆم بخەمە سەر کاغەز(چونکە ئەوکات منی هەرزەکار بیروباوەڕی کوردایەتی بەتەواوەتی سێبەری خستبووە سەر بیرکردنەوەم). ئەوڕۆژگارە هەرزەکارێکی حەقدە ساڵان بوومو ڕۆژ نەبوو شیعرێک یان دووان نەنووسم. دیارە بەدەنیاییەوە ئەوەی لەو

سەردەمەدا ئەمنووسی جگە لە وشەڕیزکردن و وێنەی هەرزەکارێک هیچیتر نەبوون. ئیتر ئەوەندەی خەریکی شیعر ئەبووم خەریکی وانەکانی قوتابخانەم نەدەبووم.
شیعرەکانی ساڵی ١٩٨٢ م بە بەراورد بەساڵی ١٩٨١بەڕێک باشتر و قووڵتر بوون. لەگەڵ قاڵبوونەوەی زیاتر و ناسینی زیاتری شیعر وردە وردە هاتمە سەر ئەوەی خۆم لە قەرەی بڵاوکردنەوە بدەم. ئەوە بوو کەوتمە ناردنی شیعر بۆ گۆڤار و ڕۆژنامەکان. یەکەمین شیعرم بەناوی (دەنگێ لە مەهابادی خوێناوییەوە)لە ڕۆژنامەی هاوکاری بڵاو بۆوە. پاشانیش لە گۆڤارەکانی بەیان و کاروان شیعرم بڵاو کردەوە. ئەمە جگە لە ساڵەکانی ١٩٨٣ و١٩٨٤ و ١٩٨٥ بەشداری چەندین کۆڕی شیعریم کرد و شیعری خۆمم ڕوو بەخەڵک خوێندەوە.

من دڵنیا نیم کە بۆچی لە چیرۆکەوە بەرەو نووسینی شیعر وەرچەرخام، بەڵام پێموابێ یەکێک لە هۆکارەکان ئەوە بوو کە وامدەزانی گوزارشتکردن لە بیروباوەڕی سیاسی لەڕێگەی شیعرەوە ئاسان بێت وەک لە ژانرەکانی تر، بەڵام دوایی زانیم کە ئاسان نییە و قورسە و گرانە.سەرباری ئەمەش ئەوکات نووسینی شیعرم ئاسان دەهاتە بەرچاو و هەروەها پێشم وابوو شیعر کاریگەرترە و زۆرترین کاریگەریی لەسەر هەست و هۆشی خوێنەر یان بیسەر جێدەهێڵێ. بەڵام یەکەمین شیعری کرێکاریم بەشێوەیەکی ئازادانە و دوور لە هەر سانسۆرێک لە گۆڤاری (ڕابەر) ژمارە یەک، حوزەیرانی ساڵی ١٩٨٧ کە (حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست) بوو، بڵاوی دەکردەوە، هاتە وەشاندن.

سلێمان قاسمیانی: باسی گۆڤاری (ڕابەر) و (حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست)ت کرد. ئەو گۆڤارە چۆن هاتە بوون و ئەو حەلقەیە چی بوو؟ چ ئەرکێکی لەسەر شان بوو؟ کێ دامەزرا و چ کارێکی ئەنجام دا؟ کێ دایمەزراند و دوواتر چی بەسەر هات؟

عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ): زۆرم پێخۆش بوو ئەم پرسیارەت کرد، چونکە مێژوویەک لە تەکۆشانی ئەدەبی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست چ ئاگایانە یان بێئاگایانە لەلایەن بەناو خەمخۆرانی مێژووی چەپی نوێ لە عێراق خەریکە دەخرێتە نێو بازنەی فەرامۆشییەوە. لەلایەکی تریشەوە دامەزرێنەرانی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست گەرچی هەموو لەژیاندا ماون، بەڵام جگە لە من کەسی تر نە داکۆکی لەو حەلقەیە دەکات و نە ئەو مێژووەشیان بە گرنگە. ئەوان ئێستا خەریکی کاسبییەکی ترن و ئەوەی بەلایانەوە گرنگ نەبێت ئەدەبی کرێکارییە.

لە ناوەڕاستی دەیەی هەشتەکانی سەدەی ڕابردوو بزووتنەوەی چەپی نوێ

لە کوردستانی عێراق تازە کەوتبووە جووڵە و دەنگ هەڵبڕین. گەرچی دەنگەکان زۆربەیان ناشاز و لێڵ بوون، بەڵام ئەو جووڵەیە بەردەوامی بە خۆوەگرت و نەوەستا. ئەم بزووتنەوەیە لە کوردستانی عێراق گەلێک سیفات و تایبەتمەندی لە خۆ هەڵگرتبوو کە باس کردنیان لێرەدا بۆ شیاو نازانم. ئەوەی زیاتر ئەمەوێت لای لێبکەمەوە، گۆڤاری "ڕابەر" و "حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست "ە کە وەک بەشێکی جیانەکراوەی بزووتنەوەی چەپی نوێی باشووری کوردستان، خەریکە وەکو ئەو دەیان ڕێکخراوەی لێ بێ کە لە بزووتنەوەکە بێ سەرو شوێن بوون و کران و تەنیا لە بیرو ویژدانی نەوەیەک لە هەڵسووڕاوانی چەپدا ماون.

لە ناوەڕاستی هەشتەکان لە کاتێکدا بزووتنەوەی چەپی نوێ لە کوردستانی عێراق(باشووری کوردستان) لە لایەکەوە بە توندی لە ژێر کاریگەری و کارکردنی مارکسیزمی شۆڕشگێڕ و حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و ئەدەب و فەرهەنگی ئەو حیزبە بوو، بەتایبەت "کانوونی هونەرو ئەدەبی کرێکاری کوردستان"، لە لایەکی تریشەوە بوونی بۆشاییێکی گەورە لە مەیدانی نەبوونی فەرهەنگێکی ئینسانی و پێشکەوتووخواز، ئەمە دوو هۆکاری سەرەکی و زەمینەی دروست بوون و پێکهاتنی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست بوو کە لە حوزەیرانی ساڵی١٩٨٧دا لە شاری هەولێر پێکهات. دامەزرێنەرانی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست ئەم بەڕێزانە بوون: جەمال کۆشش کە سەرەتا بە "شۆڕش هیومانست " دەستی پێکرد و بەرهەمی بڵاوکردەوە،عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ)،نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد(هێشەنگ).لە کۆبوونەوەکانی سەرەتادا بڕیار درا گۆڤارێک یان ئۆرگانێک دەربکرێت بە ناوی "ڕابەر". حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست بەیاننامەی مەوجودیەتی خۆی لە حوزەیرانی ١٩٨٧ دا بڵاوکردەوە و یەکەمین ژمارەی گۆڤاری (ڕابەر) هەر لە ساڵی ١٩٨٧ دا بڵاوبۆوە. حەلقەکە زۆر بزێو بوو.سەرباری بڵاوکردنەوەی چەندین بەرهەمی ئەدەبیی و ڕەخنەیی، هەوڵی دەدا دیدگای سیاسی خۆی بڵاوبکاتەوە و سنووربەندیش لەگەڵ ڕێکخراو و حەلقەو گروپەکانی ئەو کات بکات. بەم کارە حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست تا دەهات لە ئەرک و مەهامە سروشتییەکانی خۆی دوور دەکەوتەوە و مەیلی سیاسیشی تا دەهات نزیک و نزیکتر دەبۆوە لە ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیست.
لێرەوە کێشەی دەروونی لە حەلقەکە پەیدا بوو لە نێوان هێشەنگ لە لایەک و جەمال کۆشش و عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ) لە لایەکی تر. تا پاش چەند کۆبوونەوە و شیکردنەوەی دۆخی سیاسیی، وا باش زانرا حەلقەکەش وابەستەیی سیاسی خۆی بۆ ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیست ڕابگەیێنێ. ئیتر لە ژمارەی پێنجی گۆڤاری ڕابەر بە دواوە تا ژمارە

یانزە واتە لە ١٩٨٨ ەوە تا ١٩٩١ حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست ڕێکخراوێکی ئەدەبیی ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیست لە عێراق، بوو ڕێک وەک چۆن کانوونی هونەر و ئەدەبیاتی کرێکاری کوردستان سەر بە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بوو.

سلێمان قاسمیانی: دەکرێ کەمێک زیاتر سەبارەت بە ڕای خۆت لە سەر کاری حەڵقەکە بدوێی؟

عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ): بەڵێ کاتێ حەلقەکە پێویست بوو بە ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیستەوە، توانی تەکانێکی باش بدات بە ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیست و لە هەمان کاتیشدا توانی پاڵپشت و پشتیوانییەکی فراوان لە ئاستی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی بەدەست بهێنێت. بیریشمان نەچێت گۆڤاری ڕابەر تایپ نەدەکرا، بەڵکو بەدەست دەنووسرایەوە و بڵاو دەکرایەوە.لەو سەردەمە ١٩٨٧ – تا ١٩٩١ جگە لە گۆڤاری ڕابەر بزووتنەوەی کۆمۆنیستی لە عێراق لە هیچ گۆڤار و بڵاوکراوەیەکی ئەدەبی و وهونەری بەهرەمەند نەبوو. هەر بۆیەش ژمارەیەکی زۆر ئەدیبانی کۆمۆنیست لەدەوری حەلقەکە کۆبوونەوە.
ئەمە توانیمان یانزە ژمارە لە گۆڤاری ڕابەر دەربکەین لەگەڵ ژمارەیەک پاشکۆ.مێژووی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست، مێژوویەکی جوان و پڕشنگدارە و لەوانەیە لە خەبات. من هەوڵ دەدەم لە چەند خاڵدا ڕاو بۆچوونی خۆم سەبارەت بەکاری حەلقەکە دەربڕم.
یەک: حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست هەڵگری هەمان سوننەت و شێواز و کارکردی بزووتنەوەی چەپی کوردستانی عێراق بوو.لەیەک کاتدا هەم کاری سیاسی و هەم کاری ئەدەبی و هونەری ئەنجام دەدا.خودی ئەم تێکەڵییەش بۆ خۆی ناڕۆشن بوونی دیدگای هاوڕێیانی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست بوو سەبارەت بە ڕێکخراوی جەماوەری و پیشەیی و ڕێکخراوی سیاسیی. ئەم تێنەگەیشتنە کاریگەری سلبی یان نێگەتیڤی هەبوو و تەنانەت هەندێک لە شاعیر و نووسەرانی ئەو کاتی بزووتنەوەی چەپی کوردستان، هەڵوێستی بەرەنگاریان وەرگرت لە بەرامبەر گۆڤاری "ڕابەر" و "ڕێکخراوی حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست".

دوو: مەسەلەی تەوەرە سەرەکییەکانی خەباتی گۆڤاری "ڕابەر" و "حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست" کە خۆی لە "شیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی واقعیاتی سۆشیالیستی" و "ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی" و "ئیستاتیکا" دا چڕ کردبۆوە. سەرباری هەنگاوی جدی و باش بۆی، بەڵام تاحەددێک بەهەدەردانی بەشێک لە وزە و تواناییەکانی حەلقەی ئەدیبان بوو بەم کێشانە کە لە ڕاستیدا گرفتی سەر ڕێگای ئەوسای ئێمە نەبوون.

سێ: خودی ململانێی نێوان ئەندامانی حەڵقەکەی ئەدیبانی کۆمۆنیست لەسەر وابەستەیی سیاسیی حەلقەکە و گۆڤاری ڕابەر و پاشان لەسەر مەسەلەی دەق و خوڵقاوی ئەدەبی و هونەری لەوەوە سەرچاوەی گرتبوو کە تێگەیشتنی دروستمان نەبوو لەسەر کارەکانمان، هەڵسوڕاویمان،مەسەلەی دەق و ئیبداع ،سوود وەرگرتن لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن کەبەبڕوای من هێشەنگ لەبەشێک لە تێڕوانینەکانیدا دروست بوو.
چوار: گرتنەبەری شێوازی سیاسیی لە نووسینی ڕاپۆرت بۆ کۆبوونەوە و پلینیۆم و کۆنگرە بەتایبەت بۆ حەلقەیەکی ٢-٣ کەسی،خۆی گەورەکردن و زهنگەرایی حەلقەکە بوو لە بواری ڕێکخستن و ئارایشتدانی خۆی و دەوروبەری.
پێنج: بڵاوبوونەوەی گۆڤاری “ڕابەر” بەدەستنووس و لەموحیتێکی زۆر بەرتەسکدا(بە لەبەرچاوگرتنی دەسەڵاتی ئیستبدادی بەعس لەو سەردەمە)، کاریگەری نێگەتیڤی هەبوو بەسەر کۆکردنەوەی ئەدیبان و نووسەرانی چەپی ئەو کات.
شەش: لەگەڵ هەموو ئەم خاڵانەی کە باسمان کرد،گۆڤاری “ڕابەر” و “حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست” وەک ئەستێرەیەکی درەوشاوە لە مێژووی بزووتنەوەی چەپی نوێی کوردستانی عێراق دەمێنن و توانیان گەلێک هەنگاوی جددی هەڵگرن لە بردنە پێشەوە و پتەوکردنی بناغەی ئەدەبێک کە ئێستا بۆ شانازییەوە پێی دەڵێین “ئەدەبی کرێکاریی”.

سلێمان قاسمیانی: شیعر بۆ لای تۆوە چییە؟ چۆن دەڕوانییە فۆرم و ناوەرۆک”؟

عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ): تا ئێستا گەلێ پێناسەی جیاجیای شیعرم بەرچاو کەوتووە و گەلێ ڕەخنەگر و شاعیر هەریەک لە گۆشەنیگای خۆیانەوە و بەپێی جێوشوێنی چینایەتیان، کەم تا زۆر خۆیان لەقەرەی ئەم پێناسە سەختە داوە. بەڵام بۆ من کە لەسەرەتای هەشتاکاندا کە دەستم بە شیعر نووسین کرد، پێم وابوو ئاسانترین نێچیرم ڕامکردووە و پێدەشتێکی سەوزی پێ لەبەختەوەریم لەئامێز گرتووە. بەڵام لەگەڵ هەرچی دەستوپەنجە نەرمکردنی زیاتر و قووڵبوونەوەی زۆرترم لەم تەلیسمە، زیاتر و زیاتر وەکو گۆمێکی بێبنم دەهاتە بەرچاو کە هەرکەسێک لەلایەکەوە بەردێکی تێدەهاوێ و هەریەکەش بەجۆرێک گوێی لە شەپەی بەرد تێهاویشتنەکەی دەبێ و هەریەکەش بە شێوەیەک بازنە یەک لەدوای یەکەکانی بەرد تێهاویشتنەکەی دەبینێت. بۆ من ئێستا جێی مەبەستم نییە لەڕستەیەکی کورتدا بڵێم شیعر چییە، بەڵام زۆرم مەبەستە بڵێم پێم وابوو ئەوکات لەهەق شیعر دێم و دەتوانم قۆرخی

بکەم. دواجاریش ئاڵوگۆڕە یەک لەدوای یەکەکانی تێگەیشتنم بۆ شیعر و ماهیەتی شیعر، ئەو ڕاستییەی لا بەرجەستە کردمەوە کە شیعر پەناگەیەکە دەتوانم لێوەی دەست بۆ هەست و نەست بەرم، دەست بۆ ئەو ئامڕازە بەرم کە پابلۆ نیرۆدا وتەنی چەکی دەستمە لە خەبات دژ بە چەوسانەوەی بۆرژوازی. بۆ تێگەیشتنی ئەمڕۆم بۆ شیعر دەبێ خەسڵەتە چینایەتییەکەی دیاری بکەین.

بۆیە بەنسبەت منەوە ئەو شیعرەی کە دەست و پەنجەی لەگەڵ نەرم دەکەم شیعری کرێکاریی و سۆشیالیستی و شۆڕشگێڕانەیە. بەم پێیە شیعری شۆڕشگێڕانە لەدیدی منەوە شیعری ئەو لەشکرە لە بەرهەمهێنەرانە کە چەرخی کارگەکان دەسوڕێنن. شیعری شۆڕشگێڕانە شیعری کرێکارییە، شیعری جیهەتگیریی کرێکارییە.شیعری شۆڕشگێڕانەی کرێکاریی، شیعری بەرەنگاربوونەوە و ڕەتکردنەوەیە..شیعری نیشاندانی ڕووە دزێو و جوانەکانە، شیعری هێرش و ستایشە. شیعری ڕادیکاڵی کرێکاریی لەگەڵ سەرهەڵدان و پەیدابوونی چینی کرێکار و خەبات و تێکۆشانی ئەو چینە لە دژی چینی سەرمایەدار سەرهەڵدەدا و گەشە دەکا. واتە شیعری کرێکاریی شیعری ژیان و خەباتی چینی کرێکارە، چیرۆکی نەبەردە چینایەتییەکانی کرێکارە لە دژی بورژوازی و دامودەزگاکانی سەرمایەداری. کەرقی ڕوو لە پێشی شیعری کرێکاریی لەگەڵ ڕەوتی خەباتی چینایەتی کرێکار بەرز و نزم دەبێتەوە. باری ناهەمواری ژیانی کرێکاران، سەعات کاری زۆر، کرێی کەم، نەبوونی خزمەتگوازی کۆمەڵایەتی و تەندروستییەکان، نائەمنی شوێنی کار، ناڕێکخرابوونی کرێکاران، نەبوونی ئازادییە سیاسییەکان و هەروەها نەبوونی ئامرازەکانی خەبات لە چەشنی مانگرتن و ناڕەزایی بە تاک تاک و بە کۆمەڵ، خۆپیشاندان، تا دەگاتە خەباتی چەکداریی و شۆڕش، ئەمانە کەی بەدەنەیەکی گەورەترن لە ئیرادەیەکی تۆکمە بۆ دەرخستنی ئایدەندتی خەبات و ئینجا شیعری چینایەتی کرێکار. بەرهەمی ئەدەبی کرێکاریی لێرەوە پێناسەی خۆی دەکات و سنووربەندی لەگەڵ ڕەوت و ڕێبازە ئەدەبییەکانی بورژوازی دادەنێ.

شیعری کرێکاریی پارێزەری بەرژەوەندی کرێکارە، هەوڵیش دەدات لەژێر سێبەری خەباتی کرێکاری لەسەر ئەو ئایکۆنانە کار بکات کە ڕۆڵیان هەیە لە بردنەپێشەوەی خەباتی چینایەتی.”ئەدەبی شۆڕشگێڕانە چەکێکە لە ململانێی چینایەتی و لەسەریەتی کار لە هۆشیاری خوێنەرانی بکات بەرەو چالاکی ڕاستەوخۆ و لەوێشەوە بەرەو هەڵوێستێکی نوێ دەربارەی ژیان.

بۆ ئەوەی ڕۆڵی خۆی لە خەباتی چینایەتیدا بناسێتەوە. نابێ کاتێ باسی ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی شیعر دەکەین، مەسەلە تەکنیکییەکانمان

بیر بچێت، نابێ بایەخی زمان فەرامۆش بکەین. نابێ خەیاڵ وەک ڕەگەزێکی بنچینەیی کرداری شیعر بخەینە لاوە. کردەی شیعر بەهیچ شێوەیەک گەمەی زمانەوانی نییە تا سەر لە خوێنەر بشیوێنرێ و نووسەریش باڵادەستی ئەدەبیی و زمانەوانی خۆی لەڕێگەی گەمەیەکی ناشیرینەوە ئەنجام بدات. زمانی دەقی شیعریی دەبێ بە گرێ و گۆڵ و سفت و سادە و بەهێزبێت لە گەیاندنی مەبەستی نووسەر. بە بۆچوونی من شیعر بە هیچ شێوەیەک ئیلهام نییە، بەڵکو کاریگەری واقیعە لەسەر هەست و نەستی ئینسانەکان. ئینسانەکانیش وەکو دژەکردارێک لە بەرانبەر ئەو کاریگەرییە دێن گوزارشت لەو واقیعە دەکەن و بە ئاستی جیاجیا پەیوەندی خۆیان و واقیع نیشان دەدەن، کە تا چ ئەندازەیەک ئەو واقیعەیان قەبووڵ یان ڕەتی دەکەنەوە. پێویستی بەکاربردنی دەستەواژەی ئیلهامیش لەوەوە سەرچاوە دەگرێ کە شاعیران هەوڵیان داوە و هەوڵ دەدەن خۆ لە خەڵک دابڕێن و جیا بکەنەوە. بە وتەیەکی دی ئیلهامبوونی شیعر بڕوادانە بە نوخبەوییەت، ئەمەش ڕەگی چینایەتی خۆی هەیە و ئاو لە ئایدیۆلۆژی بورژوازیی دەخواتەوە. بۆیە ئیلهامی شیعریی هیچ پەیوەندییەکی بە شیعری ڕادیکاڵ و کرێکارییەوە نییە و ئەم دەستەواژەیە لە فەرهەنگی ڕادیکاڵی کرێکاریدا هیچ جێگایەکی نییە و خۆ ئەگەر ناهۆشیارانەش بەکاربهێنرێت ئەوا جگە لە تەقلیدێکی بورژوازیانە هیچی تر نییە.

سلێمان قاسمیانی: چەندەڕوانییە فۆڕم و ناوەڕۆکلەشیعردا؟

پەیوەندی نێوان فۆڕم و ناوەڕۆک لەهەر کارێکی ئەدەبیی یان هونەریی پەیوەندییەکی دیالێکتیکی توند و تۆڵە. هیچ دەقێکی ئەدەبی بەبێ فۆرم و ناوەڕۆک بوونی نییە و ناتوانی هەبێت. دوو بۆچوونی بەربڵاولەسەر فۆرم و ناوەڕۆک ساڵانێک پانتایی ڕەخنە و لێکدانەوە ئەدەبییەکانی ڕێباز و قوتابخانە جیاجیاکانیان گرتبەوە. ئەو ڕێباز و قوتابخانانەی کە پێیان وابوو و وایە فۆرم ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ لە دەقی ئەدەبی و بە پلەی یەکەم دێت لە چەشنی فۆرمخوازی و بونیادگەرایی و ڕێبازی هەڵوەشاندنەوە و داهاتووگەرایی کە هەندێکیان لەژێر سێبەری پۆستمۆدێنیزمدا پۆلینبەند دەکرێن. لە بۆچوونی بیرمەند و تیوریستی ئەم قوتابخانە و ڕێبازانە ناوەڕۆک دەبێ لە خزمەت فۆرمدا بێت. وەک خانمە نووسەری ئەمریکیی کریس کراوس دەڵێ (کاتێ فۆرم بوونی هەبوو هەموو شتێک لە چوارچێوەیدا جوان هەست پێدەکرێ).

فۆرمالیستەکان پەیوەندی نێوان فۆرم و ناوەڕۆک وەک پەیوەندی نێوان هۆ و ئەنجام دەبینن. لای ئەوان هۆ ناوەڕۆکە و ئەنجامیش فۆرمەکەیە.

لە دوا دەیەی سەدەی نۆزدەھەمیش ئۆسکار وایڵد پێی وابوو کە دەکرێ فۆرم و ناوەڕۆک لەیەک جودا بکرێنەوە. ڕێبازە ئەدەبییەکانی تر وەکو بونیادگەرایی و ھەڵوەشاندنەوە و دەروونناسی و مێژووگەرایی و تەنانەت پۆست بونیادگەراییش سنگەربەندی خۆیان لەگەڵ سۆسیۆلۆژیای مارکسیزم ڕاگەیاندووە و ئەوان ھەر لەسەر ئەو مانیفێستە دەڕۆن کە بەرژەوەندی چینایەتی بۆرژوازی دەپارێزێ لە بەرامبەر بەرژەوەندی زۆربەی بەرھەمھێنەرانی کۆمەڵگە. ڕێبازی شیکردنەوەی دەروونی لەوەش واوەتر دەڕوات و ناوەڕۆک دابەش دەکاتە سەر دوو جۆر، ئەوانیش مانیفێستی ناوەڕۆک و ناوەڕۆکی نادیارن. ھەرچی قوتابخانەی مارکسیزمە، دژایەتی سەرجەم جۆرەکانی فۆرمخوازی دەکات.
ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی یان دروستتر بڵێم بۆچوونی (مارکسیزم) پەیوەندییەکی دیالەکتیکی لەنێوان فۆرم و ناوەڕۆکدا دەبینێ. فۆرم لە بۆچوونی مارکسیزم لە گشتییەتی خۆیدا بریتییە لە پەیوەندی مرۆڤ بە کۆمەڵگە و مێژووی کۆمەڵگەوە. ڕێبازی نووسەرانی مارکسیستی و ھەروەھا ئەوانەی سەر ڕیالیزمی سۆشیالیستیش بە پێچەوانەوە ئەو پەیوەندییە دەبینن. ئەمان پێیان وایە دەبێ فۆرم لە خزمەت ناوەڕۆکدا بێت. سامۆئێل جانسن پێی وایە زمان بەرگی بیر و بۆچوونەکانە و ئەرکی فۆرمیش جوانترکردنی ناوەڕۆکە. خودی کارڵ مارکس پێی وابووە کە کاری ھونەریی پێویستە کەشفی زیندوێتی فۆرم و ناوەڕۆک بکات. ھیگڵ دەنووسێ (ھەموو ناوەرۆکێکی دیاریکراو، فۆرمی بەخۆی دیاری دەکات).
ڕەخنەی مارکسیزم ھەوڵ دەدات پەیوەندی دیالەکتیکی نێوان فۆرم و ناوەڕۆک بپارێزێت و لە کۆتاییشدا ھەمیشە شکاندنی بەلای ناوەڕۆکدا لەھەناو ھەڵگرتووە. لیۆن ترۆتسکی لە کتێبی (ئەدەب و شۆڕش ١٩٢٤) دا وای دەبینێ کە فۆرم لەژێر فشاری پێداویستییە نوێکانی داواکاری سایکۆلۆژیی،(کە وەک ھەر شتێکی تر خاوەن یاسای کۆمەڵایەتییە، شکڵ دەگرێ و گەشە دەکات. کەچی فریدریک جێمسن لە کتێبی (مارکسیزم و فۆرم ١٩٧١) دەنووسێ فۆرم کارێکە تەنھا بە ناوەڕۆک ولە بواری سەرخاندائەنجام دەدرێ. جۆرج لۆکاشیش ئاماژە بەوە دەکات کە مارکسیزم پێداگری لەسەر ناوەڕۆک دەکات.

بۆیە ڕەخنە لەو نووسەرانە دەگرێت کە بایەخی سەرەکییان بە فۆرم و ئەزموون دەدەن. بۆیە شاعیرانو ڕەخنەگرانی بۆرژوازی فۆرم بە پلەی یەک دەبینن و نووسەرانی مارکسیستیش بە پێچەوانەوە فۆرم تەنھا بە خزمەتی ناوەڕۆک بە پێویست دەزانن. من وای دەبینم کە دەقی شیعریی وەک چۆن ھەڵگری ناوەڕۆکێکی ئینسانانەیە، بەو دەرەجەیەش دەبێ لە فۆرمێکدا بەیان کرابێ کە کاڵا بێ بە بەباڵای ئەو ناوەڕۆکە. نابێت

دەقی ئەدەبیی ئێمە وەک دەقی ش□شگێرانی بێبەش بێت لە فۆرمی باڵا. ئێمە دەبێ بەپێی تواناکانمان ناوەڕۆکی باڵا لە فۆرمی باڵا و بەرزدا نیشان بدەین. ئیتر ئەمە لانی کەمی گەیشتن بەو سەرزەمینەیە کە دەتوانین ناوی داهێنانی لێ بنێین. دەق و بەرهەمی نووسەرە بەتواناکانی کرێکاران وەکو مەکسیم گۆرکی، سابت ڕەحمان، ئەمیل زۆلا، جاک لەندەن، تاکیجی کۆبایاشی، فێدریگۆ گارسیا لۆرکا. پابلۆ نیرۆدا، نازم حیکمەت و زۆرێکی تر لەو سەرزەمینەوە سەرەتاتکێمان لەگەڵ دەکەن و بانگمان دەکەن بیان خوێنینەوە.

سلێمان قاسمیانی: زمان لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی شیعرە. ئایا پێت وایە زمانی شیعر پێوێستی بە گۆڕانکاری و بەڕۆژکردن هەبێ؟

عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ): بەدڵنیایییەوە زمان یەکێکە لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی شیعر. زمان ناتوانێ لە دۆخێکی تایبەت و چەقبەستوودا بژێت. زمانی چەقبەستوو زمانێکی مردووە. سروشتی زمان بەگشتی سروشتێکی دینامیکی هەیە و بەردەوام لە جووڵەدایە. زمان ناتوانێ ل□ بەردەم باهۆزی گۆڕانکارییەکاندا بێهەڵوێست بێت و خەریکی خۆ تازەکردنەوە نەبێت. دۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە و پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان لەهەر قۆناغێکی گەشەسەندنی مێژوویدا ئاستێک لە زمان و وشەی تایبەت بە خۆی بەرهەم دێنێ. تۆ چاو لێبکە لە قۆناغی فیوداڵیدا وشەگەڵی وەک (جۆخین، سەپان، درەو، گێرە، شەغرە، جووت، جەنجەر، خەرمان، مێگەل، شوان، گەوەڕ، لالە، قووتیلە، گوێسوانە، مەشکە، کونە، مەرکانە، شەربە، گۆزە، دەستاڕ، بێژنگ، سەرەند، کادان، ساج، بەرانپیل، دیوەخان، چارۆکە، شەنە، هاوەن،…تاد) برەویان هەبووە و بەردەوام □□زانە بەکارهاتوون، کەچی لەمڕۆدا ئەو وشانە بەکار نایەن و بوونەتە بەشێک لە دیرۆکی زمان. ئەمڕۆ زمانە زیندووەکان بەردەوام و □□زان□ وش□ی نو□ د□ن□ن□ بوون.

دەزگا ئەکادیمییەکان و شارەزایانی زمان ل□ و□□تانی ڕۆژئاوا بەردەوام لە هەوڵدان وشەی نو□ و□گونجاو دابهێنن. بۆ نموونە زمانی ئینگلیزیی □□زانە وشەی تازە لەڕێگەی(Word of the day)ەوە ئەو وشە نوێیانە دەخاتە نێو زمانەی ئینگلیزییەوە کە دادەتاشرێن. کۆمەڵگە و زمان لێکھەڵپێکراون و گەشەی کۆمەڵگە، گەشەی زمانی بەدوادا دێت. واقیعیەتی کۆمەڵگەی کوردستان لەگەڵ پەنجا ساڵ بەر لە ئێستا، وەکویەک نین. ئەمڕۆ سەردەمی مۆبایل و ئەنتەرنێت و سەتەڵایتە و بێگومان شیعری موبایل و فەیسبووکەشیعر دێنێتە بوون و هەروەها دەیەها وشەی نوێ دەچێتە نێو کایەی ئەدەب. زمانی شیعریش پێ بەپێی گەشەی زمان دەگۆڕێ و وشەی تازە لەگەڵ خۆیدا نمایش دەکات. ئەم

ڕەگەزێ گرنگە لە شیعری کوردیدا ناتوانێ بەهەمان کەرەسەی ڕابردوو هەناسە بدات. بە چاوگێڕانێکی خێرا بە زمانی نووسینی کتێبە چاپکراوەکانی چوار پێنج دەیە بەر لە ئەمڕۆ لەگەڵ زمانی نووسینی کتێبە تازە چاپکراوەکانی دەزگاکان، دەبینین زمانی کوردی چ لەڕووی داڕشتن و چ لەڕووی ڕێنووس و چ لەڕووی وشە و موفرەداتی بەکارهاتووەوە جیاوازییەکی زۆریان هەیە.

جا ئەگەر زمان نەتوانێ ئەو ئاڵوگۆڕە پەیوەستە لە خۆیدا نیشان بدات، مانای وایە لە مردن نزیک دەبێتەوە. سیمیۆلۆژی کە جەنگە و ڕێگەی زمانە لە کاروباری ڕۆژانەی ئینسانەکان لە کۆمەڵگە، وەک کارەکتەرێکی چالاک لەنێو کایەی زانستی زماندا، ڕۆڵی یەکلاکەرەوە لەنێو ژیانی ڕۆژانەی ئینسانەکاندا دەبینێ لە بەڕێزکردنی زمان و لەگەڵیشیدا زمانی شیعریی. زمانی شیعریی بەپێی سیستەمی سیمیۆلۆژی دەکەوێتە ژێر کارتێکردنی کایە زانستی و کۆمەڵایەتییەکان. ئەم کارتێکردنەش لەنێو کۆمەڵگە و ژیان بەبێ هاوسەنگی نایەتە بوون. کارتێکردنەکانیش تەریبن بەیەکتر. چەند کارتێکردنەکە زیاتر بێت، گەشە و ئاڵوگۆڕ لە زمان و زمانی شیعریش داخێراترو زیاتر دەبێت.

سلێمان قاسمیانی: بەڵام لێرەدا باسیهەڵاواردنی زمان لە وشەی کۆنەپەرستانە، دواکەوتوانە و نامرۆڤانە بە گشتی و دژ بە ژن بە تایبەتی بەتاڵە. تۆ لە بارەی وشەی وەکوو "پەککەوتوو"، "شەڵ"، "کوێر" بۆ مرۆڤی هەندیکاپ چی دەڵێی؟ ئەم وشانە نوقسانەکە دەخەنە شەڕ شانی مرۆڤ بە قاچەکە و پێی دەڵێن شەڵ و گێل و پەککەوتوو لە کاتێکدا کە لە وڵاتێکی وەکوو سوید، بە کەسی بێ قاچ ئێتر نالێین بێ قاچ بەڵکوو، "کەسێک کە ڕێگەی هەڵسووڕانی لێگیراوە"، واتە خەتایەکە لە سەر مرۆڤەکە لادەبا و دەیخاتە سەر کۆمەڵگا کە "ڕێگەی هەڵسووڕانی بۆ دابین بکا".

- عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ): زمان سەرباری نواندنی ڕووە جوان و گەشەکەی، ڕووە دزێوەکەشی کەهەر خوڵقاوی دەستی مرۆڤە لە کۆمەڵگە ڕۆژهەڵاتییەکان خاوەن چالاکی تایبەت بە خۆیەتی. لێرەدا ڕێم بدە بەڕێک بچمە ناو باسەکەوە. گومانیشی تێدا نییە کە ناولێنانی مرۆڤ لە کۆمەڵگەکان پەیوەستە بە کلتووری کۆمەڵایەتی و ئاستی ژیاریی ئەو کۆمەڵگەیە. هەر کۆمەڵگەیەک هەندێ نەریت و یاسای تایبەت بە خۆی هەیە لە پەیوەست بە ناونان.

لە وردبوونەوە لەناو و پشگر و پاشگرەکانی ناو دەتوانین جۆ و ڕەی

کلتووری باڵا دەست لەو کۆمەڵگەیە ببینین. ئەوەی جێی ڕامانی ئەم کورتە ڕوانینەیە ئاوڕدانەوەیە لە کلتووری ناونانی کوردیی بە پاشگرو پێشگرەکانییەوە. دیارە ئاشکرایە ناونان بەخشینی ئایدێندتییە بە مر□ق، چوارچێوەیەکە مر□ق و □□فتارەکانی تێدا قەتیس دەبێ.

بەڵام لەپاڵ ئەم ئایدێندتییە هەندێ پاشگر و پێشگر دەنووسێنرێنە ناوەکانەوە کە کاریگەرییان هەیە لە شێواندنی ئەو ئایدێندتییە و تەنانەت ئەو کاریگەرییە ڕۆدەچێتە ناو ناخی مر□ق□کان و دەبێتە هۆی دیاریکردنی ڕەفتار و ڕێڕەوی ژیانیان.

بەتایبەتیش پاشگرە نێگەتیڤەکان لەناونانی کوردیی کە لە سەرێکەوە دەبنە هۆی ڕووشاندنی شکۆی ئینسانیی کورد و لەلایەکی تریشەوە دەبنە هۆی پێبەخشینی جێگەیەکی نەشیاو و نا گونجاوی کۆمەڵایەتیی. ئەم دیاردەیەش کە کلتوورێکیی دێهاتی – ناشارستانیی کە ڕەگە مێژووییەکەی د□گ□□ت□وە بۆ قۆناغی فیووداڵیی، لە پشتییەوە وەستاوە، جێگای ڕەخنە و ڕەتکردنەوەیە. پەنجەخستنە سەر ئەم دیاردەیە و نیشاندانی جۆرەکانی و هەژموونی کلتووریی دواکەوتوو لە بەهێزکردنی ئەم دیاردە کۆمەڵایەتییە پێویستی بە خوێندنەوەیەکی سۆسیۆ-پۆڵەتیکانە هەیە پێش ڕۆچوونە ناو باسەکەوە گەر سەرنجێکی خێرا بگرینە خودی ناو و ئەوە ڕوون دەبێتەوە کە پرۆسەی ناونان پرۆسەیەکی وشەڕۆنان نییە، بەڵکو بەکارهێنانی هەر ئەو دراوانەیە کە کۆمەڵگەی ئینسانیی هێناویەتە بەرهەم. هەر کۆمەڵگە و هەر زمانێک تایبەتمەندیی خۆی هەیە.

بەشی ژنانیش ناو و ناتۆرە و سووکایەتی لەڕێی زمانەوە پشکی شێرە. ژنان نائینسانیترین سیفەتیان دەردرێتە پاڵ و بەهۆی دواکەوتوویی کۆمەڵگەوە تەواوی جنێوە کوردییەکان لەژندا بەرجەستە دەبێتەوە. دوو سمێڵ بابڕ دەمەقاڵێیەکیان دەبێت، دەبێ دایک و خوشکیان باجی ئەو دەمەقاڵێیە بدەن. ناوگەڵی ژنان سەنگی مەحەکی جنێو و سوکایەتییە. هەردوو ئەندامی زاوزێی ژیان و پیاوان (کێر و قوز) لەڕێی زمانەوە هەڵدەسن بە ئەرکەکانی سوکایەتیکردن.

ناونان بە پاشگری کەمئەندام و خاوەن پێداویستیی تایبەت وەک کەچەڵ، شەل، گۆج، شێت، دوبەحەمیسە، فەردەزەهیر..تاد. ئەوەی ئەم پاشگرانە دەداتە پاڵ ئینسان کۆمەڵگەی زاڵمە. کەسانی خاوەن پێداویستی تایبەت مرۆڤن و دەبێ لەهەموو ئیمکانات و دەرفەتەکان بەهرەمەند بێت. نا بێ ئەم سیفاتانە ببنە ڕێگر لەبەردەم تواناییەکانی ئینسانی هاندیکاپ. ئینسانی هاندیکاپ دەبێ لەگەڵ هەر

ئینسانێکی تر دەرفەتی هاوبەش و چوونیەکی هەبێت لە بوارەکانی کار و خوێندن و چالاکییە کۆمەڵایەتییەکان. هەر هەڵواردنێک لەو بوارەدا مەحکومە و شایانی ڕەتکردنەوەیە. یاسا و ڕێنماییەکان و مافە سەرەتایی و مەدەنییەکان دەبێ پشتیوانی ئەو ئینسانانە بن و باری سەرشانیان سووک بکەن، نەک مەینەتی هاندیکاپبوون بخەنە ئەستۆی تاکی کۆمەڵگەوە. مرۆڤی هاندیکاپ لە کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی شانسی بەهرەمەندبوونی نییە لە مافە ئینسانییەکانی خۆی.

با بەم نموونەیە کۆتایی بە وەڵامی ئەم پرسیارە بهێنم. ستێفن هاوکینگ گەورەزانای گەردوونناس کە هاندیکاپ و بوو و بە عەرەبانە پێچکەدارەکەیەوە خەریکی داهێنان بوو و کۆمەڵگەی ڕۆژئاوا هەموو دەرفەتێکی بۆ ڕەخساندبوو تا ئینەرژی و توانایەکانی خۆی بخاتە گەڕ لە پێناو پەرەدان بە زانست و تەکنەلۆژیا. لەکاتێکدا گەر ئەو زانا بلیمەتە خەڵکی کوردستان بوایە ڕەنگە بەدەرفەتی وای لێبکردایە لە بەردەم مزگەوتێکدا خەریکی سواڵکردن بوایە.

سلێمان قاسمیانی: شیعری کوردی پڕە لە چواندنی خەسڵەتەکانی مرۆڤ بە حەیوان. کوند دەبێتە مەرگ و وێرانی، پشیلە دەبیتە سپڵە، ڕێوی ترسنۆک، کەر بێ ئەقڵ، گورگ خوێنخۆر و دڕندە، گا دەبێتە حەل. ڕای تۆ لەم بارەوە چییە؟

عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ): من وای دەبینم دانانی ئەم سیفەتانە بە ئەو گیانلەبەرانە دەکرێ لە دوو ڕووەوە تەماشای بکەین. ڕوویەکی بریتییە لە ئەزموون. واتە ئەزموونی مرۆڤ وەک گیانلەبەرێکی باڵای خاوەن بیرکردنەوە و توانا. ڕووی دووەمیشی باڵادەستییە.
واتە باڵادەستی ئینسان بەسەر گیانلەبەران. جارێ ئەگەر لە ڕووی ئەزموونەوە لێی بڕوانین کە هەندێک لەو سیفاتانە ئاماژەی کلتوورین. پێکهاتەی ئەو ئاماژە کلتوورییەش لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر دەگۆڕدرێت. واتە سیحری ئەو ئاماژەیە بەپێی شوێن بەتاڵ دەبێتەوە. ئەگەر پشیلە سیمبولی بێوەفایی بێت، دەبوایە لە کۆمەڵگەی ڕۆژئاوایی بەهیچ شێوەیەک پشیلەیان ڕانەگرتایە. لە کاتێکدا بوونی پشیلە لە زۆربەی ماڵەکان نەک ئەو مانایە ڕەت دەکاتەوە، بەڵکو کار گەیشتۆتە ئەوەی کە وەک ئەندامێکی خانەوادەکە حیسابی بۆ بکەن. گیانلەبەرەکان ئەوانەی هێما و ئاماژەی تاک لایەنەی نەگەتیڤیان هەیە دەتوانین هەندێکیان ئاوا لە کلتووری ڕۆژهەڵات ببینین.

پشیلە: هێما و سیبی بێوەفایی و سفڵەییە.

سەگ: هێما و سیمبۆڵی بێنرخ و بێبەها و ناپەسندە.
مەیموون: هێما و سیمبۆڵی ناشیرینیە.
بایەقووش: هێما و سیمبۆڵی مەرگ و وێرانییە.
بەراز: هێما و سیمبۆڵی هێزو توانایە.
ڕێوی: هێما و سیمبۆڵی فێڵبازیی و تەڵەکەیە.
گورگ: هێما و سیمبۆڵی خوێنخۆریی و دڕندەییە.
جاشک: هێما و سیمبۆڵی نەکەری و کلکایەتیکردنی ستەمگەر و دەسەڵاتی چەوسێنەرە.
کەڵەشێر: هیما و سیمبۆڵی هێزی پەڕین و جووتبوونە.
مریشک: هێما و سیمبۆڵی بێدەسەڵاتیی و بێغیرەتییە.
کیسەڵ: هێما و سیمبۆڵی لەسەرخۆیی و هێواشییە.
کەروێشک و ئاسک و پڵنگ: هێما و سیمبۆڵی خێرایین.
لەگەڵ ئەمانەشدا هەندێ گیانلەبەری تر ئاماژەی هێما و سیمبۆڵییان جووت لایەنەی پۆزەتیف و نەگەتیفن. لەوانە:
کەر هێما و سیمبۆڵی گورجەتی و گێلییە و هەروەها هێما و سیمبۆڵی بەهێزیو بەتواناییە
هەندێ گیانلەبەری تریش تەنها هێما و سیمبۆڵی پۆزەتیفیان هەیە وەک:
شێر: هێما و سیمبۆڵی ئازایەتی و قارەمانەتییە.
هەڵۆ: هێمای هێڕشبردن و چوست و چالاکییە.
کۆتر: بەتایبەتی ڕەنگی سپی هێما و سیمبۆڵی ئاشتییە.
باز: هێما و سیمبۆڵی قەدەر و چارەنووسە.
مار: هێما و سیمبۆڵی زۆرزانی و لە غەفڵەت دەگەڵەدان.

ئەگەر لە پانتایی زمانەوە بەی شێوە بینەوە و بزانین چی ئەم سیفەتانەی هێناوەتە نێو ئەدەبی کوردییەوە، دەبێ بگەڕێینەوە بۆ خوێندنەوەی ئاماژە کلتوورییەکان لە پەیوەندی نێوان ئەزموون و باڵادەستیدا. چونکە ئەوە ئینسانە بەهۆی بیرکردنەوەوە توانیویەتی باڵانسە سروشتییەکان تێپەڕینێ و خۆی وەکو سەرداری گیانلەبەرانی تر پێناسە بکات و تەواوی گیانلەبەرانی تریش وەکو لەشکرێکی ژێردەستەی ئینسان دەربکەون.
بەیێ دابەشبوونەکانی کۆمەڵگەی مرۆقایەتی دابەشبوونی کلتووری و تێگەیشتنی جیاوازی بۆ ئەزموون و باڵادەستی ئینسان بەرهەم هێناوە. ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا کە شەقەکی کلتووری و ژیاریی گەورەیان لەنێواندایە بەدەوری خۆیان دەلالەتە زمانیشیان وەک گوزارشت لەو شەقە مەزنە خستەتە بەردەم ئەرکی جیاوازەوە. گەشەی ژیاریی ڕێگرە لەبەردەم توانەوەی زمان یان بەهیزیی زمان لە ئاست وشە و دەستەواژە

فرە دواکەوتووەکانی کۆمەڵگە. شیعری کوردیی کە لەسەر زمانی کوردییەوە خۆی بینا دەکات، ناتوانی لەو چوارچێوە گەشەکردنەی زمانی کوردی یاخی ببێت. دێت چ لە هەجوو یان کۆمیدیا یان ساتیرە گوزارشت لەو زمانە دەکات. یان باشتر بڵێم گوزارشت لەو دۆخەی زمان دەکات.

سلێمان قاسمیانی: پرسیارەکە ئەوەیە ب□ ر□نگ□ نەدەین ئاژەل، ئاژەڵ بێت و نەکریتە سیمبۆلی بی ئیختیار و دژ بە خەسلەتی راستەقینەی خۆیان. سەگ هەر سەگە و پەیوەندییەکی بە پیسی و ملکەچی مرۆڤخوازوە نییە. کەر هەر کەرە کاریکی بە بێ ئەقڵی و نەفامی مرۆڤەکانەوە نییە، کوندەبە بوو هەر کوندە و سەری لە مەرگ و نەمان و ویرانی دەرناچێ. دیارە کە ئەم هێما و سیمبۆلانە تایب□ت بە کوردەواری نین و لە هەموو وڵاتانی دونیا هەیە و هەبووە بەڵام لە ولاتانی رۆژادا ئەم هێمایانە ئیتر بەوجۆرە نەماوە چون باسی لە سەرکراوە و بۆ هۆیەوە گۆڕاوە. تۆ لە سەر ئەوە ڕات چییە؟ ئایا کردن نایە؟!

عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ) : بەڵێ لە کردن دێت و دەتوانرێ تەجاوزی ئەو سنوورانی بکرێت ، بەڵام ئەگەر ئەتمۆسفیری سیاسیی و ئابووری و ک□م□□□ایەتی کۆمەڵگە نەگۆڕدرێ، واتە ئەگەر سیستەمی پەروەردە نەخرێتە سەر راستەڕێی خۆی و مرۆڤەکان بە ڕێگای دروست پەروەردە نەکرێن، ئەم سیمبۆڵانە هەر دەمێنن. ئەم بناغەیە لەسەر مێژوویەک وەستاوە.عەقڵیەتی کۆمەڵگە وشیاری ک□م□□□ایەتی باڵادەست لە کۆمەڵگەی کوردیی ئەو پەڕی نائینسانییە. ئینسان لە فۆرمی خۆیدا دڕندەیەک تیایدا پاڵ کەوتووە و هەمیشە بە ئاگایە. پلە و ئاستی دڕندەکەی ناخ پەیوەستە بە سیستەمی پەروەردەوە. باڵادەستی ئینسان بەسەر ئاژەڵان و سروشتدا و بەکارهێنانی تەواوی دراوەکانی کۆمەڵگە لە خزمەتی خۆی، رادەی ئیرەیی مرۆڤمان بۆ دەردەخات. تێکشکاندنی کۆی ئەوئیر□ی□ی مر□ق و ه□نگاوان بۆ بەشداریکردنی تەواوی زیندەوەرانی سەر ئەم هەسارەیە وەک شەریکە بەش و خاوەن ماف کارێکە لە دوورمەودای خۆیدا دەتوانی لەو تێگەیشتنە نزیکمان بکاتەوە کە لە ئینسانی چاوچنۆک و خۆویستەوە ببین بە ئینسانی یونیڤێرساڵ.

سلێمان قاسمیانی: پۆستمۆدێرنیستەکان لە شیعردا باس لە پەڕاندنی سنوورەکانی زمان هەم لە فورم و هەم لە ئاهەنگدا دەکەن و شێواندنی زمان بە کارێکی پیشڕەوانە و نوێ ناو دەبەن. تۆ لەوبارەوە دەڵێی چی؟

عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ): یەکەم پرسیار ئەوەیە پۆستمۆدێرنیستەکان

کێن و چ کارەن؟ ئەوان لەکوێی بەرژەوەندییە چینایەتییەکان گیرساونەتەوە؟ زمان لای پۆستمۆدێرنیستەکانچ بایەخێکی هەیە؟ پرسیارەکانی زمان و فەلسەفەی زمان لای پۆستمۆدێرنیستەکاندا جێی بیرکردنەوە و قسەلەسەر کردن بووە. چونکە مۆدێرنەت وەکو فیکری خۆرئاوا ڕیشەکەی زۆر لەسەدەی نۆزدە و سەدەی بیستەم کۆنترە. بەڵام پرسیارکردن لە زمان لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە و بە تایبەتیش لەسەر دەستی فردیناند دی سوسێرەوە هاتە نێو جوغزی زانستێکی تازەی وەک (زانستی زمانەوانی). سوسێر کە بەباوکی زانستی زمانەوانی دادەنرێ، هات زمانی لە قسەی ئاسایی جیا کردەوە. چونکە وەک دەزانین زمان بریتییە لە سیستەم و دەزگا و کۆمەڵێ فۆرم و یاسا. قسەی ئاساییش دەربڕینە واقیعی ئەو سیستەمەیە لەقسەکردندا. بەو پێیەی زمان سیستەمێکی کۆمەڵایەتییە و ئەو مەتریاڵانەی ئیشی لەسەر دەکات مەتریاڵی کۆمەڵایەتین.

زمان خەسڵەتی یونیڤێرساڵی هەیە و هەمان ئەو ئەرکانە جێبەجێ دەکات کە لەسەریەتی جا لە هەر گۆشەیەکی سەر ئەم هەسارەیە بێت. بەڵام پاش و پێشی جێبەجێکردنەکە پەیوەندی هەیە بە شوێنکاتی زمانەوە. نوێبوونەوە لەزمان، نوێبوونەوەیە لە سیستەم و فۆرم و یاساکانی زمان. هەر تێکشکاندنێکیش لەو سیستەمە تێکشاندنی نۆرمە. پۆستمۆدێرنیستەکان ئێش لەسەر کایە قەدەغەکراوەکان دەکەن. ئەوان دەست بە ئەو شوێنانە دەبەن کە پێشتر کەمترین دەستی بۆ براوە. چوونە دەرەوەی باو و تەقلید لای ئەوان، نوێبوونەوەیە.

هەر بۆیەش دێن لە دەقی ئەدەبیدا سنوورەکانی زمان تێدەپەڕێنن. ئەگەر هونەری گۆرانی (ڕاپ) بە نموونە وەربگرین، دەبینین هەم لە ئاواز و هەم لە سیستەمی زماندا هیچ پەیوەستبوونێک تیایدا بە میراتی ڕابردووەوە بوونی نییە و ئەوەی دەبیستین و دەیبینین نوێیە. زمان و حیکایەتی ئەو هونەری ڕاپ زیاتر قسەی ئاسایین و پەیامەکەش زۆر بە سادەیی خۆی بەیان دەکات.
زمان لە دەقی ئەدەبیدا تەنانەت لە هونەریش تا ئەو جێگایە دەتوانێ پێشڕەو بێت کە بتوانێ مانایەکی کۆمەڵایەتی لەهەناوی خۆیدا هەڵبگرێ و لەهەمان کاتیشدا خزمەتێک بە ئینسانییەت بکات. لەم گۆشەنیگایەوە دەکرێ شتێک لە جوانی زمان، شتێک لە ئەرکە کۆمەڵایەتییەکەی زمان ببینین بەڵام ناشێ و ناکرێ تا ئاستی پیرۆزبوون، پیرۆزی بکەین. هەتا تەنانەت زمان لای ئەدیبانی کرێکاریی دەبێ وەک ئەو پەیوەستییە کۆمەڵایەتییە ببینێت کە ئینسانییەت دەیەوێت پێداویستییەکانی خۆی لە ڕێیەوە پێ دابین

بکات، نەک بیکاتە پێشمەرج بۆ هەڵسەنگاندنی دەق. با هەر ڕاپ بە نموونە بهێنمەوە .

تۆ تەماشا لەم هونەرە حیکایەتی هونەرمەند کە دەقەکەیە ئێجگار ڕوون و سادەیە و تەنانەت هەوڵیش ئەدا زمان لە کوخی ئەتمۆسفیری پی□ر□زی□ی□وە دەربکێشێتە دەرەوە و بیهێنێتە سەر شەقام و لا کۆڵا نەکان.هونەری زمان لە ڕاپدا لە ساد□ی□وە هەڵدەقوڵی و خاڵییە لەهەر ئاڵۆزی□ی□ک، خاڵییە لەهەر ئاوێتەبوونێک، خاڵییە لەهەر زیکزاک و پێچە بەدەروانێک. ئەم هونەرە ئەگەر پلە یان ڕادەی زمان تیایدا لەو ئاستەش نەبێ کە جێی پەسند بێ، ئەوا لەڕێگەی ماتریاڵەکانی تری شێوازەوە وەک خەیاڵ و دەربڕین و شتی تر، دەتوانێ ئینسان یان گوێگر بۆ خۆی پەیدا بکات. هونەری ڕاپ هونەری سادەویست و سادەگەراییە. زمانی هونەری ڕاپ لێوانلێوە لە وشەگەڵێکی ناپەسەند.(گوو، گەواد، درۆ، و لە زمانی ئینگلیزیدا وشەکانی(F Words) سیخناخی کردووە. بەڵام لەدەرەوەی ئەو هونەرە بەتایبەتیش لە دەقی ئەدەبیدا یان دەقی شیعریدا زمان بەجۆرێکی تر نمایش دەکرێ و ئەرکێکی قورستری دەکەوێتە سەر شان.

زمان لە و ئەدەبەی کە پێی دەوترێ ئەدەبی سەردەمی نیولیبرالیزم یان پۆست مۆدێرنەت لەگەڵ خوێنەر خەریکی گەمەکانی خۆیەتی. ئاڵۆزبوونی زمان و تەکنیک و شاردنەوەی مانا لەژێر سێبەری فۆرم، بەتایبەتیش بونیادگەراکان ڕۆڵیان لەم بارەوە بینیوە و دەبینن. هەر ئەمەش وای کرد لە هەناوی ئەو مۆدێرنەتەدا ، جۆرەها ستایڵ و دەربڕینی زمانەوانی نوێخوازیتر بێتە ئاراوە. بەڵام نا بێ ئەوەشمان لەبیر بچێت کە شکاندنی تابۆکانی نوێخوازی وەک دەرەنجامی گەشەی مۆدێرنەتە، گەرچی وەک زەنگێکی مەترسیدار لەلایەن کۆنەخوازانەوە ئاماژەی بۆ دەکرا، بەڵام گەشەی خێرای کۆمەڵگە و ژیاریی ئینسانەکان زوو توانی سیحری ئەو ئاماژانە بەتاڵ بکاتەوە. دەب□ ل□بر□ ئەو پرسیارە بکەین کە سادەیی و ئاڵۆزی زمان لە وەک لە عەقڵی ڕەخنەی ئەدەبی سەدەی ح□قد□هەم و هەژدەهەم و تەنانەت نۆزدەهەمیش جێگای ڕامان و وردبوونەوە بوون، ئایا هەر ئەو ڕامانە لە زمان لە عەقڵی ڕەخنەی بورژوازی و تەنانەت ڕەخنەی مارکسیستیش جێگای لێتوێژینەوەی ڕەخنەیی نییە؟ تا ئەو جێگەیەی کە زمان سێبەری بەسەر دەقی ئەدەبیەوە هەیە(لە کایەکانی هونەر کە زمان ناتوانێت ئەو ڕۆڵە بگێرێت جگە لە هونەری گۆرانی) دەەکرێ بە پێودانگە ڕەخنەییەکانی خۆمان، ئەو سێبەرەی زمان و ه□زموونەکەی وەک گەشەی ئیجابی هونەر و ئەدەب ببینین و ئەم بینینەش ببێتە ستەیجی

خوێندنەوەی هەمەلایەنەی زمان لە دەقدا. جاک دریدا وای دەبێنێ کە شاعیر یانی نووسەری میتاقۆریانەیە.

یانی لەدیدی دریداوە شاعیر داهێنەری هونەری ناڕاستەوخۆی زمانە. ئەی باشە چی لەو شیعرانە بکەین کە پڕاوپڕن بە هونەری (لێکچواندن) لەبری میتافەر؟ تۆ بڵێی ئەم شیعرانە شیعر نەبن؟ هەرچۆن بێت ئامڕازی زمان لەدیدگای چینەکانەوە تێگەیشتن و بینینی جیاواز هەڵدەگرێ. مارکس بە نموونە وا دەبێنێ زمان (واقیعی دەستوبردی فیکرە.) یان دەڵێ (پشتکردن لە زمان بوونی نییە). بە ئەمەش کۆدە هەرە گرنگەکەی زمان ئاوێتە بوونە بە ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی دەقەکان، ڕێک پێچەوانەی ئەوانەی کە ئیدیعای پۆست مۆدێنیستبوون دەکەن و زمان لە کۆدە هەرە گرنگکەکەی دادەماڵن.

سلێمان قاسمیانی: تۆ خۆت بە شاعیرێکی کرێکاری پێناسە دەکەی. ئایا هونەر و ئەدەبێک کە کرێکاری نەبێ دەتوانێ شیاوی خوێندنەوە و حەز پێکردن بێت؟

عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ): ئەدەب و هونەر زادەی بیروبۆچوونی نووسەران و هونەرمەندانن، واتە هونەرمەندان و نووسەران لەڕێگەی ئەدەب و هونەرەکەیانەوە گوزارشت لە جێوشوێنی چینایەتی خۆیان دەکەن لە ململانەی کۆمەڵایەتی نێوان بزووتنەوە کۆمەڵایەتی و چینە کۆمەڵایەتییەکان. ئەدەب و هونەر چینایەتین. نووسەران و هونەرمەندانیش بێگومان لایەنگر و پارێزەری بەرژەوەندییە چینایەتییەکانن. بە مانایەکی تر واتە ئەدەب و هونەر ناکەوێتە ئەودیو کێشە چینایەتییەکانەوە. خوێنەر یان گوێگر لەڕێگەی دەقە نووسراوەکانەوە یان هێما و ڕەنگ و نۆتە و جووڵە و سەما و نواندن و پەیڤاندنەوە دەتوانێ ئینتمای چینایەتی دەق و نووسەر یان هونەرمەند ببینێت. دیارە کە دەڵێم خوێنەر یان گوێگر مەبەستم خوێنەرێکی سادە نییە یان گوێگرێکی بێ سەلیقە و نەشارەزا نییە، بەڵکو مەبەستم لەو خوێنەرانەیە کە بە قووڵی دەچنە ناو دەق و لایەنە پەنهانەکانی دەق دەخوێننەوە، یان بە پشتیوانی شارەزایی و زانیاریی دەتوانن ئاماژەکانی هونەر و ڕەنگ و کۆدەکانی گەیشتن بە پەیامی کارە هونەرییەکە بدۆزنەوە.

وردتر بڵێم ئەوە ڕەخنەگری ئەدەبیی و هونەریی مارکسیستییەکە دەتوانێ پەی بە دیوە پەنهانەکەی دەق ببات و بیخوێنێتەوە. من ڕاستە خۆم بە شاعیر و نووسەرو ڕەخنەگری مارکسیستی دەزانم، بەڵام هەر بە بەرهەمە کرێکارییەکان دەم ئاو ناخواتەوە. ڕاستە من هەوە

دەدەم سەرجەم بەرھەمە کرێکاریی و ڕادیکاڵ و شۆڕشگێڕەکان بخوێنمەوە چ بەرھەمە کۆنەکان یان نوێکان، بەڵام ھەر بەوشێوە نەوەستاوم و دەست دەبەم بۆ گەلێ کتێب و بەرھەمی گەلێ نووسەری بورژوازی و دەیانخوێنمەوە. چونکە خوێندنەوەی بەرھەمی نووسەرانی بورژوازی زەمینەی ڕەخنە لەو ئەدەب و ھونەرە باشتر دەرەخسێنێ وجوانتر دەتوانی ئەو ئەدەب و ھونەرە بناسی و ھەوڵی لەقبوونی بدەی. مارکس و ئەنگلس و تەنانەت لینینیش ھەر بەرھەمی ئەدیبان و ھونەرمەندانی کرێکاریان نەخوێندۆتەوە. ئەوان بەرھەمی سەردەمی خۆیان خوێندۆتەوە.

ئەمە بۆ من و تۆش ڕاستە. تا ئەو جێگەیەی کات یارمەتیدەرە و دەستمان پێی ڕادەگا لەسەرمانە ئەو بەرھەمانە ببنین و ببیستین و بخوێنینەوە جا چ پارێزەری بەرژەوەندی چینایەتی کرێکاران یان بورژوازی. من زۆر چێژ لە ڕۆمانەکانی عەبدولڕەحمان مونیف و جۆرج ئۆروێڵ و چەنگیز ئیتماتۆق و عەتای نەهایی و حەیدەر حەیدەر و یەشار کەمال و نیکۆس کازانتزاکیس وشیعرەکانی شێرکۆ بێکەس و ھێمن موکریانی و نەزار قەبانی و مەحمود دەروێش و عەبدولوەهاب بەیاتی و بەند حەیدەری و ئەدۆنیس و سوهراب و فروغی فروغزاد و ئەحمەدی شاملۆ و سوارە و و سەلام محەمەد و مەدھۆش و جەلیل کاکەوەیس و جەلالی مەلەکشا و بوزورگی عەلەوی و سادق هیدایەت و نیکۆلاس کاتەنەی و ڕۆبەرت فرۆست و جەمیل ڕەنجبەر و نووسێنەکانی عەزیز نەسین و شانۆنامەکانی ئەدوارد ئەلبی وھارۆڵد پینتەر وەردەگرم، ئەمە جگە لە خوێندنەوەی کتێبە فیکریی و فەلسەفییەکان و ڕەخنەی هونەریی و ..تاد.
نادروستترین بیرکردنەوە ئەوەیە کەسێک پێی وا بێت دەتوانێ مەعریفەی پێویست لەڕێگەی تەنها ئەدەب یان خوێندنەوەی چەند کتێبێکەوە بەدەست بهێنێت. جیهانی خوێندنەوە گەلێ فراوانە و چەند بخوێنینەوە هێشتا لەچاو ژمارەی چاپ و بڵاوکراوەکاندا وەک دڵۆپێکە لە دەریایەک. بۆ خۆ قەتیسکردن بە خوێندنەوەی تەنها ژانرێک یان کۆمەڵێ دەقێک کە ئینتمای چینایەتییان بۆ کرێکاران ھەیە ناتگەێنێتە ئەو ئاستەی بتوانیت بەهرەمەند بیت لە مەعریفەی پێویست.

سلێمان قاسمیانی: مۆزارت و بتهۆڤن لە کوێی هونەری چینایەتی دادەنێی؟

عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ): زۆرجار باس لەوە دەکرێ کە ھەندێ لقی ھونەر لەوانە وێنە و مۆسیقا و فۆتۆگراف سنوورە چینایەتییەکان

ت□ـــد□پ□□نن و دەکەونە دەرەوەی ئەوەی پێـــی دەوتـــرێ ململانێـــی چینایەتی. من وای نابینم.بەبۆچوونی من سەرجەم لقەکانی هونەر ئەگەرچـی ڕاسـتەوخۆ لەجەنگـی دەسـتەویەخەشدا نەبـن لە ململانێـی چینەکانی کۆمەڵگە، ئەوا ناڕاستـەوخۆ جێگەیەک لە جیهانبینی ئینسانی بۆ خۆی داگیـر دەکەن. سەمفۆنیسـتە مەزنەکـانی جیهـان وەک مۆزارت، بتهـۆڤن، چایکۆفسکی، باخ، ئێدوارد جێرمان، بە زمانی مۆسیقا ڕوحی ئینسانەکانیان دواندووە. ئەوان وزۆری تری وەکو ئەوان ویستویانە وەڵامگۆی ماندوێتی ڕوحی ئینسان بن. واتـە هونەرەکەیان ل□ پێناو ئینساندا بووە.

خۆ مەعلوومە هونەری چینایەتی پێداگری جیددی دەکات لەسەر ئینتمای ئینسانیی. بۆیە من دەتوانم ئەو سەمفۆنیستانە لەڕیزی خەباتکارانی دونیای چینایەتیدا ببینم.ئەوە دروستە کە ڕەنگە هیچ کام لەمانە لەگەڵ ستەمی بۆرژوازی ڕووبەڕوو نەبووبێتنەوە، بەڵام هونەرەکەیان واجیهەیەکی خەباتکارانەیە لەژیان. مۆنامۆر یان نەوای نەی کە گوێ بیستیان دەبیت، ئەوان جگە لە دواندنی ڕۆح، پەیامێکی سیاسیشیان لە هەناودا هەڵگرتووە. دەڵێن،مۆسیقا خواردنی مێشکە، بەوپێیەش ئەم خـواردنە بۆ هەمـوو ئینسانەکـان وەکـو یەکە چ کرێکـار بێـت یـان بورژوازی.

لێـرەدا ئەوەی زیـاتر جێـی سـەرنجە مەغـزای سیاسـی□ و ئینسـانە ماندووەکانی کۆمەڵگە چێژ لەو مۆسیقایە دەبینن کە ئارامبەخش و ڕوح هێمنکەرەوە بێـت و لەهەمـان کاتیشـدا باسـی ئەو بکـات.ئەگەرچی شاکارەکانی مۆزارت، بتهۆڤن، چایکۆفسکی، باخ، ئێدوارد جێرمان لە هۆڵە گەورە و جوانەکـانی پایتەختەکـان نمـایش دەکرێـن و چانسـی ئەوەیان نا بێ ببنە خۆراکی مێشکی کرێکاران و خەڵکی هەژار، بەڵام نزیکایەتییەکی زۆریان هەیە لەگەڵ ئەو ئینسانانە. هەرچەندە ئەمڕۆ تەکنەلۆژیا ئەو دیوارە ئەستوورەی بێبەشبوونی خەڵکی کرێکار و هەژاری ڕووخانـدووە و خەڵـک و هەمـوو تـاکێک بێ گرفـت بە پەنجە پیانانێک بە مۆبایلە زیرەکەکەی دەتوانێ گوێبیستی ئەو شاکارانە بێ. بۆیەلەو گۆشە نیگایەوە کە باسم کرد من بێ هیچ دوو دڵییەک دەتوانم بڵێم ئەو شاکارانە جێگایەکی گرنگ و پڕ بایەخ لە دونیای چینایەتیدا دەگرن.

سلێمان قاسمیانی: ناسیونالیستەکان هەڵپەرکێ بە یەکێک لە شوناسە نەتەوەییەکان دادەنێن. هەڵپەرکێ چەندە بە کرێکاریی دەزانی؟

عەبـدوڵا سـڵێمان (مەشخەڵ): ئێمە دەبێ هەڵپەڕکێ وەک چـالاکییەکی

کۆمەڵایەتی ئینسانەکان چاو لێبکەین. کە بە هەیەوە هەوڵدەدەن ئەگەر بە ساتەکی کورتیش بێت سەرگەرمی جۆرە چالاکییەک بن کە ببێتە هۆی ئاسوودەییان، ببێتە هۆی خەم ڕەوێنیان، ببێتە هۆی سەرمەستییان لەئاست خەم و ئازارو تەنگوچەڵەمەکانی ژیان. لەوانەشە مەسجەکی کۆمەڵایەتی بێت کە خۆی لە هەڵگری کۆمەڵە ئاماژەدا ببینێتەوە. مرۆڤ بەدرێژایی مێژوو هەڵپەڕیوە. ئەوەی کە دەبێتە هۆی سیما ناسینەوەی هەڵپەڕکێکان، بریتین لە جۆری هەڵپەڕکێکە.

نەیتیڤەکانی باکووری ئەمریکا زیاتر لە دە هەزار ساڵە لەسەر ئەم خاکی ئەمریکای باکوورە دەژێن کە بە گوزارشت کردن لە ترس و خەم و نیگەرانی و ئومێدەکانیان هەڵپەڕیون. وەک چۆن گۆرانی وتن هونەری گوزارشتکردن بووە، هەڵپەڕکێ و وێنەی سەر دیواری ئەشکەوتەکانیش بەهەمان شێوە هۆکاری گوزارشتکردن بوونە لە خولیا و خەونی مرۆڤەکان. هەڵپەڕکێ وەک بەو شێوەیەی من دەیبینم تا ئەوکاتەی وەک ڕیتواڵ یان نەریتێک خۆ دەنوێنێ و دەست و پەنجەی لەگەڵە نەرم دەکرێت، دەتوانرێتایبەتمەندییەکەی بناسرێتەوە و ئامانجەکەیڕوون بکرێتەوە.

واتە دەکرێت بە ڕیتواڵ بڵێین هونەر. چونکە ڕیتواڵ زیاتر ئینتمای گروپی و ئەتنیکی هەیە و توانیویەتی تایبەتمەندی هونەر وەک دیاردە لەخۆیدا ڕەنگ بداتەوە. تەنانەت مەغزا سیاسییەکەشی بەندە بە ئامانجەکی دیاریکراو کە ئینسانەکان هەیانە. بۆیە پێش ئەوەی کۆمەڵگەی چینایەتی بێتە بوون، واتە هەر لە قۆناغی کۆمۆنەی سەرەتاییدا بوونی هەڵپەڕکێ وەک ڕیتواڵ هەبووە. لەلایەکی تریشەوە پێموایە هەڵپەڕکێ هەر لە دۆخی ڕیتواڵی نامێنێتەوە و پانتاییەک لە کلتووری کۆمەڵایەتی داگیر دەکات، ئەوکات بە دۆنیاییەوە ناکەوێتە دەرەوەی کێشەی چینایەتییەوە. چونکە هونەری ناچینایەتی لە کۆمەڵگەی چینایەتی بوونی نییە. هونەری هەڵپەڕکێ بەپێی قۆناغ و سەردەم ئاڵوگۆڕی بەسەرداهاتووە و دێت.

لەمڕۆی دونیای سەرمایەداری هونەری هەڵپەڕکێ بەشێوازی نمایشی خۆی گوزارشت لە ئینتمای چینایەتی خۆی دەکات. وەک چۆن ناکرێ لەسەردەمی عەولەمەدا بووک بە وڵاخ بگوازرێتەوە، ئاواش ناکرێ گۆڕیان و سێ پێیی و فەتاح پاشایی و چەپی و سمکۆڵان و شێخانی و ..تاد، کە دەرهاویشتەی قۆناغی دەرەبەگایەتین و تا ئەمڕۆش درێژەیان بە تەمەنی خۆیان داوە،وەڵامدەرەوەی خواست و ئارەزووی ئینسانی ئەمرۆی کورد بن. بۆیە ناکرێ شوناسی کوردبوون بە شوناسی هەڵپەڕکێکەوە ببەسترێتەوە. بەواتایەکی تر هەڵپەڕکێ شوناسی کورد نییە و کورد

دەبێ بەپێی گەشەی مێژوویی خۆی، خۆی لەگەڵ شێوازە نوێکانی سەرگەرمکردنی بگونجێنێ. من وەک وتم هەڵپەڕکێ وەک چالاکییەکی کۆمەڵایەتی دەیبینم و هەڵپەڕکەرانی کوردیش دەبێ لەگەڵ گۆڕانکاریی و ئاڵوگۆڕەکاندا خۆیان بگونجێنن.

سلێمان قاسمیانی: لە کوردەواریدا کاتێک کە باس لە هەڵپەڕکێ دەکرێ، تەنیا هەڵپەڕکەی بە کۆمەلی تراديشنال مەبەستە. دانسی دیسکو، و دەیان جۆر دانسی تاک و ئازاد وەکوو دانس و هەڵپەڕکەی "کوردی" ناژمێردرێن. ڕای تۆ چییە؟ ئایا دانسێک کە گەنجانی کورد بیگێڕن و پێی هەڵپەڕن تەنیا بە هۆی ئەوەی "دەستگرتنی بە کۆمەڵ نەبێ"، ناکرێ کوردیش بێت؟

عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ): دانس گەرچی مەرکی ڕۆژئاوای پێوەیە، بەڵام هیچ ڕێگرییەک نییە لەوەی کە ئەو دانسە دەتوانێ زۆر بە خۆراییش خۆی بخزێنێتە ناو کلتوور و کۆمەڵگە ڕۆژهەڵاتییەکان. چونکە دانس هەر لە دیسکەکان قەتیس نامێنێ و ئێمە لەڕێگەی تەلەفیزیۆن و سینەما و سەتەڵایت و مۆبایلی زیرەکەوە مێوانی یەک بەیەکی ئینسانەکانە جا لەهەر گۆشەیەکی دونیا بێت.
ئەمجۆرە دانسە دەکرێ کوردیش بێت. وەکچۆن کوردبوون بە جلی کوردییەوە نییە. هەڵپەڕکێی تراديسیۆنیش مەرج نییە هەڵپەڕکێی سوننەتی بێت و شوناسی نەتەوە بێت. هونەری هەڵپەڕکێیش وەک چالاکییەکی کۆمەڵایەتی ئینسان ناکەوێتە دەرەوەی ئاڵوگۆڕەکانی ژیان و کۆمەڵگەوە. ئێمە لەهەموو کات و سەردەمێک زیاتر کۆمەڵگەی کوردی لێکخشاندن و ئاشنایەتی زیاتری بە کلتووری خۆرئاواوە هەیە. بۆیە سەیر نییە گۆڕانکاری لەچەندین چالاکی کلتووری خۆیدا بکات وەک هەڵپەڕکێ و پرسە و زەماوەند و ئارایشتێکی نوێیان پێ ببەخشێ. ئیتر دانسی نێو ئاهەنگەکان کە لە هۆڵەکانی ئاهەنگگێڕاندا دایان بینین بەئەندازەی هەڵپەڕکێی بەکۆمەڵ کۆمەڵایەتی بەتەوە و خەڵک خپیان پێ سەرگەرم دەکەن ئیتر ناوی کوردی لێبنێین یان نا.

سلێمان قاسمیانی: زۆرێک لە شیعرەکانی تۆ وەکوو سروود وتراونەوە. ئایا بە لای تۆوە فەرقێک هەیە لە بەینی شیعر بە گشتی و شیعری سروود بە تایبەتی؟

عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ): بە دڵنیاییەوە جیاوازییەک هەیە لەنێوان شیعر و سروود. ڕاستە هەردووکیان لەژێر یەک ژانری ئەدەبیی پۆلین دەکرێن کە شیعرە، بەڵام فەرقی نێوانیان دەکرێ لەچەند خاڵدا ببینین.

یەک: سروود کەمتر پشت بە فەنتازیا دەبەستێ تا شیعر. خەیاڵ ڕەگەزێکی بنچینەیی شیعرە و بگرە لەگەڵ زماندا کۆڵەکەی شیعرن.
دوو: زمانی سروود سادە و ڕاستەوخۆیە، لەکاتێکدا زمانی شیعر دوور لەو ڕاستەوخۆییە و بەهۆی ئیشکردنی بە کۆمەڵێ نامەئلوفەوە توانیویەتی جیهانی تایبەت بەخۆی دابمەزرێنێ.
سێ: پەیامەک کە لە سرووددا هەیە بە ڕوونی خراوەتەڕوو و بیسەر بەئاسانی دەتوانێ لەیەکەم بیستنیدا ناوەڕۆکە کۆمەڵایەتییەکەی وەرگرێ. بەپێچەوانەوە لە شیعردا ئەو ناوەرۆکە کۆمەڵایەتییە بە ژمارەیەک ڕەگەز دەورە دراوە و کەمتر پشت بەو ڕوونییە دەبەسترێ.
چوار: کێش و سەروا یان ڕیتم ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ لە بونیادی سروود لەکاتێکدا لەشیعردا کێش و سەروا دەکەوێتە دوای ڕەگەزەکانی تر.
ئەمەش دیارە یارمەتیدەرە تا لەگەڵ مۆسیقادا ئاوێتەی یەکتر بن و ئاواز بێننە دەر.
لەگەڵ ئەمەشدا گەلێ سروود وتراون کە ئەو مەرجانەی سەرەوەیان تێدا نییە.

سلێمان قاسمیانی: سروودی کرێکاری و پێشرەو لە کوردیدا زۆر هەیە. بەڵام سروود زیاتر لە خانەی شیعار و خرۆشاندنی هەستی حیماسی دایە. لە مەیدانی گۆرانیدا بەڵام، گۆرانی پێشرەو و کرێکاری وەکوو گۆرانییەکانی “جۆو هیل”، “پیت سیگر”، “جان لێنۆن”، “باب دیلان” بە زمانی کوردی زۆرکەم و لاوازە. ڕای تۆ چییە لەم بارەوە؟

عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ): ئەوە زۆر ڕاستە کە بزووتنەوە سیاسییەکانی کوردستان توانیویانە کاریگەری زۆر بەسەر بزووتنەوە ئەدەبیی و ڕۆشنبیریی کوردییەوە دابنێن. بەیاننامەی ڕوانگە (١٩٧٠)، توانی مۆرکی سیاسیی خۆی بە بزووتنەوەی ئەدەبی لە باشووری کوردستان بە تایبەتی قۆناغی دوای (گۆران)ەوە دابنێت. بەمەش تەواوی ڕێڕەوی ئەدەبیی بزووتنەوەکە بگۆڕێت و هاوتەریب و هاوسۆز لەگەڵ بزووتنەوە سیاسییەکەی کوردستان ڕێ بکات. ئەمەش دۆخێکی هێنایە ئاراوە کە ئەدەب ڕوونتر لەجاران وابەستەیی خۆی بە سیاسەتی کوردیی بە تایبەتی لە باشووری کوردستان نیشان بدات.
لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەس و عەبدوڵا پەشێو و سامی شۆڕش و جەلالی میرزا کەریم و جەمیل ڕەنجبەر و ئەنوەر قادر و لەتیف هەڵمەتەوە تا دەگات بە ڕۆمان و چیرۆکەکانی حوسێن عارف و کاکە مەم بۆتانی و عەبدوڵا سەڕاج و محەمەد موکری و جلیل کاکەوەیس و مستەفا ساڵح کەریم و تا دەگات بە دەقە شانۆییەکان و نمایشە هونەرییەکانی وەک بەهاری دزراو و مەرەزە و گوڵاڵە و گەردەلوول و تا دەگات بە

هونەری شێوەکاری و مۆسیقا بە تەواوەتی لەژێر هەژموونی ئەو بزووتنەوەیەدا بوون. لەم گۆشەنیگایەوە دەتوانین بڵێن کە هۆکارەکانی بوونی سروودی شۆڕشگێرانە و نەبوونی یان کەمی گۆرانی سیاسیی لەنێو بزووتنەوەی ئەدەبی کوردیدا پەیوەستە بەم خاڵانەی خوارەوە.

یەک: د□خ□ی سیاسیی کورد دۆخێک بوو کە هەمیشە لە هەوڵی بەرزکردنەوەی ورە و هەستی کوردایەتی یان نەتەوایەتی خەڵکدا بووە. شان□ب□شانی ئەم ئەدەبە بزووتنەوەیەکی ئەدەبی تر هەبووە و هەیە کە لەسەر بنەمای چینایەتی ڕوانینی خۆی بۆ ئەدەب و ژیانو ئینسان و ک□م□گ□ نیشانداوە. ئەم ئەدەبە چینایەتییە سەر بە بەرەی سۆشیالیزمی ستالینی بووە و ئ□و□یش بەهەمان شێوەی ئەدەبی ناسیونالیستی کورد هەوڵی داوە، ورە و ئاستی هەستی چینایەتی و شۆڕشگێڕانەی خەڵکی ستەمدیدە بەرێتە سەر.
دوو: لە چەند دەیەی ڕابردوو گەلێ سروودی شۆڕشگێرانەی خوڵقاندووە بوونەتە وێردی سەرزاری کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش. لەوانە سروودەکانی حوسێن بەفرینی شاعیر و سروودەکانی موسڵح شێخولئیسلامی (ڕێبوار)ی شاعیرو جەلال شک□ (بزار)ی شاعیر و عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ) و ئەحمەد بازگر و سلێمان قاسمیانی و ..تاد. بەڵام هەلومەرجی سیاسیی کوردستان هێمن و بێ هەیەجان نەبووە بۆیەش نەیتوانیوە گۆرانی بەرهەم بهێنێت. گۆرانی سیاسیی یان چینایەتی بەرهەمی دۆخێکی تایبەتە کە ک□م□گ□ لە ئینفیعاڵاتدا ناژێت.
سێ:دوای ئەوەش عەقڵییەتی تێگەیشتن لە گۆرانی لای کورد زیاتر لێکدانەوەیەکی تر هەڵدەگرێت ئەویش شادی و خۆشی و جۆش و خرۆش و هەڵپەڕکێیە نەک باسکردن لە کێشەیەکی سیاسیی. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە گۆرانی سیاسیمان نییە کە لە پەنجەکانی دەست تێپەڕ ناکەن.
هەر بۆیە ئەو هونەرە واته هونەری گۆرانی سیاسیی چینایەتی من ناڵێم نامۆیە بە کۆمەڵگەی کوردی، بەڵکو لەئاستێکی زۆر لە خوارە. من حەز دەکەم لێرە توزێک واوەتر بچم و ئەگەر بە کورتیش بێت ئاماژەیەکی خێرا بە هونەری گۆرانی سیاسیی کوردیی بکەم. سەرەتا لە لاوک و حەیرانەوە دەست پێدەکەم کە بەبروای من دەبنە دوو بەشەوە. بەشێکیان تایبەتن بە عەشق و بەشەکەی تریان تایبەتە بە سیاسەت. بەڵام سیاسەتێک کە خزمەتی چینی فیودالیزمو خان و سەردار و بەگ و ئاغاکان دەکات لەوانە حەسەن حەیران و حەسەن رەسول سیساوە و کاوێس ئاغا.
لەناو شین و سەردول□کانی پرسەکان هەمیشە جۆرە مۆرکێکی سیاسیی

بوونی ھەیە و ئینجا گۆرانی سیاسیی کە گەلێ گۆرانیبێژ ھەوڵیان داوە لەو مەیدانە خۆیان تاقی بکەنەوە و تاڕادەیەکیش سەرکەوتوو بوون لەوانەحەسەن دڵسۆز و حەمەجەزا و ڕەشۆل و نەجمەی گولامی و ناسری ڕەزازی و دیار قەرەداغی و خالید ڕەشید و کالێ ئاتەشی و بەگری لەگزی و فوئاد ئەحمەد و ، تا دەگات بە ھونەری ڕاپ کە تازەترینیان کاریگەری ھونەرمەند(گەواد مەعاشەکەت جوانە) توانی لە کورت ماوەدا لەڕێی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە ببێتە ئاشنای زۆرزۆر کەس.

سلێمان قاسمیانی: تۆ نووسەرێکی بە دەربەستی کرێکاریی بەڵام ھاوکات ھەڵسووڕاوێکی سیاسیشی. ڕەوەندێکی بەھێزلە کۆمەڵگەی ھونەر و ئەدەب دا بەتوندی ھێرش دەکەنەسەر سیاسی بوونی نووسەر و باس لە جیاوازی ھونەرو سیاسەت دەکەن. ئایا سیاسی بوونی ھونەرمەند و شاعیر نابێتە ھۆی لاوازکردنی کواڵێتی بەرھەمی ھونەریی و ئەدەبیی؟

عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ): سەرەتا بە نەخێرێکی گەورە وەڵامی ئەو پرسیارە دەدەمەوە. ئینجا دەپرسم ئەو ڕەوەندە بەھێزە کێن و چ کارەن وا بە توندی ھێرش دەکەنە سەر سیاسیبوونی نووسەر و باس لە جیاوازی ھونەر و سیاسەت دەکەن؟ نووسەر کێیە و لەکوێی ڕوودا□کان و کارەساتە کۆمەڵایەتییەکانی نێو کۆمەڵگە وەستاوە. ئەوە کێیە دەیھەوێ نووسەر لە کۆمەڵگە دەرکێشێ و جیای بکاتەوە لە مرۆڤەکان؟ بەپێغەمبەرکردنی نووسەر نەریتێکی عەقڵی ڕەخنەی بورژوازییە و دەرئەنجامەکەشی ھێنانە دەرەوەی نوخبەیە.

بورژوازی بە حوکمی ئەوەی خاوەنی ھۆیەکانی بەرھەمھێنانە و قازانج پەرستییەکەی بەجۆرێکە پەنا دەباتە بەر ھەوڵێک لەپێناو پاراستنی بەرژەوەندییە چینایەتییەکانی. ھەربۆیەش ئەم چینە کۆنەپەرستە سوپایەک لە قەڵەمبەدەستانی بەکڕێ گرتووە تا ئایدیۆلۆژی بورژوازی تەبلیغ بکات و پەرە پێبدات. یەکێ لەو ھەوڵە ژەھراوییانەی کە بورژوازی بە بەرنامەوە کاری لەسەر دەکات بریتییە لە دوورخستنەوەی سیاسەت و کایەی سیاسەت لە خەڵک. ئەم قەڵەمبەدەستانەی بورژوازی بۆ ئەوەی مەرامەکانی بورژوازی جێبەجێ بکەن دێن ژەھری نووسینەکانیان بە کۆمەڵێ سەفسەتەوە دیارە لەژێر ناوی دیموکراتی و مافی مرۆڤ و مافی مەدەنییەکان و دەستوور و یاسا وە دەرژێنن. ئەم ڕەوتە فیکرییە بورژوازییە دەکرێ لە ھەموو سەردەم و کاتێکدا بوونیان ھەبێ و لەژێر ناوی جیاجیادا کار بکەن.

لە کوردستانیش نماین□د□ی ئ□م □□وت□ لیب□□□□ ل□ دوو د□ی□ی

ڕابردوودا هەمان ئەو بەیت و بالۆڕەیە دووبارە دەکەنەوە. با لێرەدا هەر بە زمانێکی سادە بیڵێمەوە. بێگومان جیاوازی هەیە لەنێوان هونەر و سیاسەت. ئەم جیاوازییە چەند گەورە بێت یان بچووک هیچ لەو تێکەڵی و لێکهەڵپێکرانەی نێوانیان ناگۆڕێ. ئای وە وەی هونەرمەندی چینی دەڵێ "ئەگەر هونەرەکەم هیچ پەیوەندییەکی بە ژان و ئازاری خەڵکەوە نەبێت، ئیتر هونەر بەکەڵکی چی دێت؟" یان وەک ڕۆبێرت ڕۆسنبێرگ دەڵێ "ئامانجی هونەر ئازادکردنی خەڵکە. لەبەر ئەوە هونەر بۆ من زانستی ئازادییە."هونەر دەبێ هونەری خەڵک بێت و بە ئامانجی بەرەوپێشچوونی ئینسانییەت بێت. ئەم سیاسیبوونە یان وابەستەبوونەی هونەر و خەڵک نابێت ببێتە هۆی دابەزینی ئاستی کواڵێتی کاری هونەریی یان دەقی ئەدەبیی. چونکە گەر ئەمە ڕوو بدات، ئەوا باڵانسی پەیوەندی و باڵانسی نێوان فۆرم و ناوەڕۆک دەشێوێت و کارە هونەرییەکە یان دەقە ئەدەبییەکە دووچاری فەشەلی هونەریی دەبێتەوە. بۆ ئەوەی نەهێڵین ئەم داڕووخانە هونەرییە لە ساختمانی داهێناندا ڕووبدات، دەبێ ئەو تێگەیشتنە دروستەمان لەسەر پەیوەندی نێوان فۆرم و ناوەڕۆک هەبێت. ئەم تێگەیشتنە پەیوەندی بەوە نییە چەند سیاسین یان نا، بەڵکو لەسەر بنەمای مەعریفەی نووسەر وەستاوە دەرهەق بە دەق و داهێنان.

من ئەتوانم چەندین نموونەت لە پانتایی ئەدەبی جیهانیی بهێنمەوە کە نووسەرەکانیان سیاسین و بەرهەمەکانیشیان شایانی خوێندنەوەن لەوانە: جۆرج ئۆروێل و پابلۆ نیرۆدا و لۆرکا و عەبدولڕەحمان مونیف و نازم حیکمەت و مەکسیم گۆرکی و سابت ڕەحمان و ئەمیل زۆلا و تاکیجی کۆبایاشی و فابتزارۆق و عەبدولڕەحمان مونیف و جاک لەندەن و حەیدەر حەیدەر و ..تاد.
بۆیە تۆمەتی لاوازبوونی دەقی ئەدەبی بەهۆی سیاسیبوونییەوە ڕەوا نییە و شایانی ڕەتکردنەوەیە. تا ئەو جێگەیەی ئەدەب لەناو کۆمەڵگەوە هەناسە دەدات و بە ژیانەوە شتێک دراوە و وەک پێویست بەشداری ململانێی کۆمەڵایەتی دەکات، سیاسییە. ئەم سیاسیبوونەی نووسەریش نەک خەوش نییە، بەڵکو ڕوکنێکی کۆمەڵایەتی بوونی دەقە و ڕۆڵ دەگێڕێت لە چێژبەخشین بە خوێنەر. نووسەر نابێ سیاسیبوونی خۆی بشارێتەوە و سڵ لەوە بکاتەوە پێی بوتری نووسەری سیاسیی. ڕادیکاڵ و شۆڕشگێڕو سۆشیالیست دەبێ بەڕاشکاوی لە میانی دەقەکانیانەوە ئەو سیاسیبوونە نیشان بدەن و بێئەوەی بهێڵن کاریگەری نێگەتیف لەسەر دەقەکە بەجێ بهێڵێ.

سلێمان قاسمیانی: تۆ بێجگە لە شیعر لە زۆر مەیدانی ئەدەبی تریشدا

بەرهەمت هەیە و زۆر کتێبت بڵاو کردۆتەوە. دەکرێ کورتەیەک لە سەر کتێبەکانت بۆ خوێنەرانی هانا بدوێی؟

عەبدوڵا سەیوان (مەشخەڵ): سەرەتا پێمخۆشە کە بەم پرسیارە دەمگەڕێنیتەوە بۆ بیبلۆگرافیای بەرهەمەکانم کە لە شێوەی کتێب و نامیلکە بڵاو بوونەتەوە. مێژووی بڵاوکردنەوەی کتێبەکانم نزیک بە سێ دەیەیە و بە دوو قۆناغی جیاوازی بڵاوکردنەوەی کتێب تێپەڕیووم.

قۆناغی یەکەم: لە پێش ڕاپەڕینەوە، واتە لە ١٩٨٩ دەست پێدەکاتو تا ٢٠٠٥ درێژ دەبێتەوە. یەکەمین نامیلکەی شیعریم بە ناوی (چرای شەوێش) کە لە بڵاوکراوەکانی (حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست) بوو لە ساڵی ١٩٨٨ بڵاو کردەوە. ئەم نامیلکەیە بە دەستنووس نووسرایەوە و بە تیراژێکی زۆر کەم تەنها لە نێو بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی بڵاو بوەوە. دواتر هەر لە بڵاوکراوەکانی گۆڤاری (رابەر) و (حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست) نامیلکەی (دیوارەکان دەڕوخێنین) م بڵاو کردەوە. ئەم نامیلکەیەش هەر بە دەستنووس بڵاو کرایەوە و بە تیراژی زۆر کەم. شایانی باسە ئەم نامیلکەیە بەشێک لە شیعرەکانی برتۆڵد برێخت بوو و لە زمانی عەرەبییەوە وەرم گێڕابوو و بە ناوی خواستراوی (دلاوەر حوسێن) ەوە بڵاوم کردەوە.

دوای ڕاپەڕین بۆ یەکەمجار نامیلکەیەکی شیعریم بڵاوکردەوە کە تایپ کرابوو بە ناوی (چاوم لێیە) و لە ساڵی ١٩٩٢ هاتە بڵاوکردنەوە. هەر هەمان ساڵ نامیلکەیەکی ترم بڵاوکردەوە بە ناوی (چەند گۆرانییەک لە جەنگەڵستانی ژیانەوە) ئەمیش هەر تایپ کرابوو. پاشان نامیلکەیەکی سیاسیم بڵاو کردەوە بە ناوی (سەبارەت بە قانوونی جەمعیاتی حکومەتی هەرێم) و لە ساڵی ١٩٩٣ بە تایپ بڵاو کرایەوە و ئینجا نامیلکەیەکی ترم بەناوی (با ئاوڕێک بە دواوە تەکانێک بێت بە پێشەوە) سەبارەت بە مێژووی بزووتنەوەی کرێکاری عێراق لەژێر ناوی (مارف عوسمان) نووسیم و حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق بۆی بڵاو کردمەوە. هەر لەو سەروبەندەش نامیلکەیەکی بچکۆلانەی ترم کە بریتی بوو لە نامەیەک بۆ سەرنووسەری ڕۆژنامەی کرێکاری ئەمڕۆ (کارگر امروز) لە ساڵی ١٩٩٣ لەلایەن ڕێکخراوی ڕەوتی کۆمۆنیستەوە بڵاو کرایەوە. واتە لەساڵی ١٩٨٨ وە تا ساڵی ٢٠٠٥ حەوت نامیلکەی ئەدەبی و سیاسیم بڵاو کردۆتەوە.

قۆناغی دووەم: لە ٢٠٠٥ ەوە دەست پێدەکات تا ئەمڕۆ. بەڕێی لەو دوانزە ساڵە دوانزە کتێبم بڵاو کردۆتەوە کە دەتوانم بەم جۆرە پۆلینیان بکەم.

یەکەم: ئەو کتێبانەن کە خۆم نووسیومن بریتین لە:
یەک: شیعر (سێ کتێب)
دوو: شانۆنامە (یەک کتێب)
سێ: ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی (یەک کتێب)
دوو: ئەو کتێبانەن کە وەرم گێڕاون. بەتایبەتی لە زمانی ئینگلیزییەوە. ئەمانەش چوار جۆرن.
یەک: چیرۆکی منداڵان (دوو کتێب)
دوو: شیعری ئینگلیزیی (دوو کتێب)
سێ: شانۆی بیانی (دوو کتێب)
چوار: چاوپێکەوتن و دیدار (یەک کتێب)
ئەم کتێبانەش هەر هەموویان لەلایەن یەکێتیی نووسەران و دەزگا و بەڕێوەبەرایەتییە هونەری و ئەدەبییەکانی کوردستان چاپ و بڵاو کراونەتەوە جگە لە کۆشیعری (پشکۆکانی نێو ئاگردانی یاخیبوون) نەبێ کە لەسەر ئەرکی خۆم چاپ کراو بڵاو کرایەوە.

سەرباری ئەمانەش هەر بۆ زانیاری خوێنەرانی گۆڤاری (هانا)ی ئازیز حەز دەکەم ئاماژە بەوەش بکەم کە ژمارەیەک کتێبی ترم ئامادەن بۆ چاپ و سەرو دوو دانەم لە چاپ کردوون بە ئەرشیفی خۆم. بەو هیوایەی ڕۆژێک بێت ڕووناکی ببینن و بکەونە دەست خوێنەران. کتێبەکانیش ئەمانەن:

ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبیی

- کتێبی (خوێندنەوە و نیگایەک لە دەق) ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبیی
- جەمیل ڕەنجبەر ئەو شاعیرەی ڕۆژێ بە تەکۆشان نەژیا، ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبیی.(ئەمەیان لە کوردستانیش لەسەر ئەرکی بەڕێز کاک ئەحە شوان چاپ و بڵاوکرایەوە.)
- پرسیارەکان بەدوای وەڵامدا دەگەڕێن،دیدار و چاوپێکەوتن
- ڕوانینێک لە شانۆی کەنەدیی، لێکۆڵینەوەی هونەریی
- چەند باسێکی هەمەڕەنگ، وتار و نووسین
- مانیفێستی ئەدەبی کرێکاریی،ڕەخنەو لێکۆڵینەوە
- ڕازە درکێنراوەکان،وتار

چیرۆک وبیرەوەری

- لەژێر دووکەڵێکی ڕەشدا، بیرەوەری ڕۆژی هەولێر
- دواجار دەبم بە نیرڤانا، چیرۆک

- هەستە شاراوەکان، نامە

وەرگێڕان

- پانزە چرکە شانۆنامە،وەرگێڕان
- دوو شانۆنامەی ماریا ئیرینا فۆرنێس،وەرگێڕان
- پاسارییەک گشت سبەینان دەجریوێنێ سڵاو، چیرۆک بۆ منداڵان، وەرگێڕان
- پشوو لەبناری گۆکاندا، چیرۆک، وەرگێڕان
- خانمەکەی نێو ئەم شیعرە، شیعر،وەرگێڕان
- لە پەنای خەون و سێبەری وشە، کۆمەڵێ بابەت، وەرگێران

شیعر

- بارانی وشە سوورەکان،شیعر
- سروودە کرێکارییەکان، سروود
- تریشقەی وشە و لێزمەی تووڕەیی، شیعر
- چەند تێکستێکی سەر تاشەبەردەکانی وەرکا، شیعر
- ڕۆیشتن لەژێر سێبەری جوانی ژناندا، شیعر
- دیوانی مەشخەڵ لەبەردەم شەبەنگی وشە نیگا دەبەم لە جوانی، کۆی بەرهەمە شیعرییەکانم ١٩٨٣ – ٢٠١٧ دوو بەرگ

دیارە وەک وتم ئەم بیست و دوو نامیلکە و کتێبانەی ئەمساڵ ٢٠١٧ ئامادەن بۆ بڵاوکردنەوە بەو ئومێدەی ڕۆژێک دەزگای چاپ و پەخشەکانی کوردستان ئاوڕێک لەم بەرهەمانەم بدەنەوە. لەسەرووی هەموو ئەمانەشەوە ئیستا زۆر سەرقاڵی کتێبی ئەنسەلۆژیای شیعری کرێکاریی کوردستانم و بەو ئومێدەی ئەمساڵ بتوانم تەواوی بکەم و بڵاو ببێتەوە.